

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ตามแบบอย่างของประเทศตะวันตก นับตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกเป็นต้นมา โดยมิได้ให้ความสำคัญ ในการพัฒนาองค์ความรู้ของประชาชน ให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องนั้น ได้ส่งผล ทำให้เกิดความเสียหายกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ ที่มีการทำลายกันอย่างมาก เพื่อเร่งพัฒนาผลผลิตทางอุตสาหกรรม และมีการใช้พื้นที่ป่าและผลิตภัณฑ์จากป่าเป็นจำนวนมาก โดยมีได้คำนึงถึงความสมดุลของระบบนิเวศน์ของธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาการทำลายป่า และสร้างความเสื่อมโทรมให้แก่ทรัพยากรป่าไม้หลายแห่ง รวมทั้งป่าชายเลนที่มีการทำลายและใช้ประโยชน์ในกิจกรรมอื่นๆ อย่างกว้างขวาง จนเป็นที่หวัดตกในสมรรถนะของป่าที่มีต่อระบบนิเวศชายฝั่งทะเลในปัจจุบัน และเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็ได้พบข้อความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ 9 ซึ่งทรงพระราชทานแนวคิด ถึงความสำคัญของความรู้ ในหมู่ประชาชน ว่า "...ความรู้ นั้นสำคัญยิ่งใหญ่มาก ทั้งต่อปัจเจกบุคคลและมวลมนุษยชาติ เพราะเป็นปัจจัยให้เกิดความฉลาด สามารถและความเจริญก้าวหน้า ทั้งนี้จะเป็นความรู้ที่แท้จริงได้นั้นต้องเป็นความรู้ที่เอื้ออำนวยให้เกิดประโยชน์ต่อปัจเจกบุคคลและส่วนรวม โดยปราศจากโทษและความเคียดแค้น..." (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ สวนอัมพร วันจันทร์ที่ 22 มิถุนายน 2524 อ้างถึงใน สุชาวัธย์ เสถียรไทย, 2540: คำนำ)

แนวพระราชดำริดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นหลักการที่สามารถยึดเป็นแนวทางในการศึกษา วิเคราะห์ความรู้และความเข้าใจของประชาชนต่อสถานการณ์และสภาพปัญหาการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันของประเทศไทย ซึ่งรวมทั้งปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าชายเลน ด้วยอีกปัญหาหนึ่ง ดังจะเห็นได้ว่าการที่ประชาชนทั่วไป ซึ่งหมายรวมถึง บุคคลทุกคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ต้องพึ่งพาป่าชายเลน ตลอดจนผู้ที่มิหน้าที่ได้รับผิดชอบทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ต่อป่าชายเลน หากได้ดำเนินการจัดการและใช้ทรัพยากรป่าชายเลนตามความคิด ความเข้าใจและ จิตสำนึกของตนเอง โดยปราศจากพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับกลไกและ

วิถีชีวิตของป่าชายเลน รวมทั้งความสำคัญและคุณค่าของป่าชายเลน ที่มีต่อการดำรงอยู่ของ สังคมมนุษย์ ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แล้วข่อมจะเป็นอันตรายต่อความอยู่รอดของ ป่าชายเลนเป็นอย่างมาก

ในอดีตนั้นประเทศไทยเป็นประเทศเขตที่มีพื้นที่ป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่ง ใน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศเป็นชายฝั่งทะเลมีความยาวถึง 2,614 กิโลเมตร นับตั้งแต่ภาคตะวันออกเฉียง ภาคกลางลงไปจนถึงภาคใต้ ซึ่งมีพื้นที่ป่าชายเลนอยู่มากถึง ร้อยละ 36 ของพื้นที่ชายฝั่งทั้งหมด (สิทธิพันธ์ ศิริรัตนชัย, 2538: 56) แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าชายเลน ได้ลดลงเป็นจำนวนมาก โดยลดลงจาก 2,299,375 ไร่ ในปี พ.ศ. 2504 เหลือเพียง 1,047,390 ไร่ ใน ปี พ.ศ. 2539 จะเห็นได้ว่าในระยะเวลา 35 ปีที่ผ่านมา นับจากปี พ.ศ. 2504 จนถึงปี พ.ศ. 2539 ประเทศไทยสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลนไปถึง 1,251,985 ไร่ หรือคิดเป็นอัตราการลดลงเฉลี่ยปีละ 35,711.0 ไร่ (ธงชัย จารุพพัฒน์, 2541: 55)

จากสถิติข้อมูลพื้นที่ป่าชายเลน พบว่าในปี พ.ศ. 2539 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนทั้งสิ้น 1,047,390 ไร่ กระจายอยู่ในจังหวัดชายฝั่งทะเล บริเวณทะเลอันดามันและอ่าวไทย โดยภาคใต้ ฝั่งทางตะวันตกเป็นเขตที่มีพื้นที่ป่าชายเลนมากที่สุดคือ 830,635.25 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 79.3 ของพื้นที่ป่าชายเลนทั้งหมด รองลงมาคือ ภาคใต้ฝั่งตะวันออกเฉียงมี 103,570.50 ไร่ ภาคตะวันออกเฉียงมี 79,122.50 ไร่ และภาคกลางมี 34,056.75 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 9.9, 7.6 และ 3.3 ของพื้นที่ป่าทั้งหมดตามลำดับ (ธงชัย จารุพพัฒน์, 2541 : 49)

การลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่าชายเลนเป็นผลเสียสืบเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้าน เศรษฐกิจ และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่างๆ ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น อย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อกิจกรรมต่างๆของมนุษย์ เพิ่มขึ้น ทั้งในด้านการทำนาเกลือ และบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ การทำนาเกลือ การทำเหมืองแร่ การ ให้สัมปทานทำไม้ป่าชายเลน การก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม การขยายตัวของพื้นที่ชุมชนและ การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น การสร้างถนน (สนิท อักษรแก้ว, 2532: 182-185)

จังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดหนึ่ง ที่ประสบปัญหาการทำลายป่าชายเลนอย่างน่าวิตก ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดนี้ลดลงอย่างรวดเร็วมาก ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา พื้นที่บริเวณอ่าว มหาชัย มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยพืชพรรณไม้ป่าชายเลน ทั้งนี้เพราะจังหวัดสมุทรสาคร ตั้ง อยู่บริเวณที่เป็นพื้นที่ปากแม่น้ำซึ่งมีแม่น้ำหลายสายไหลมาบรรจบกันลงสู่ทะเล จึงมีธาตุอาหาร ชนิดต่าง ๆ ที่เหมาะสมแก่การเกิด ของพืชพรรณไม้ในป่าชายเลน โดยในปี พ.ศ. 2518 จังหวัด

สมุทรสาครมีพื้นที่ป่าชายเลนมากถึง 115,626 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 21 ของพื้นที่จังหวัดทั้งหมด แต่ในปัจจุบันกลับมีพื้นที่ป่าเหลือไม่ถึงร้อยละ 10 ของที่เคยมีอยู่ในอดีต คือมีเหลือเพียง 10,601.75 ไร่ (ธงชัย จารุพัฒน์, 2541: 49) สาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาคร ลดลงนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อการทำนาถ้าง โดยเฉพาะการทำนาถ้างแบบพัฒนา และสาเหตุจากการกัดเซาะชายฝั่งตามธรรมชาติ (ฉัตรรัตน์ ปภาวสิทธิ์และคณะ, 2540: 3) นอกจากนี้การระบายน้ำเสียจากแหล่งชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม ก็ส่งผลให้น้ำบริเวณชายฝั่งทะเลมีคุณภาพน้ำต่ำ และเป็นอันตรายต่อระบบนิเวศวิทยาและการเจริญเติบโตของป่าชายเลนด้วยเช่นกัน (กัลยา วัฒนการ และคณะ, 2541: 13)

ปัจจุบันได้มีความพยายามทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่จะฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนที่ถูกทำลายลงไปและอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมให้กลับฟื้นคืนชีวิต และมีความอุดมสมบูรณ์เช่นในอดีต ทั้งนี้ในการดำเนินการเพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของประชาชนทั้งประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรในระดับท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดโดยตรงกับทรัพยากรธรรมชาติ ดังที่ปรากฏนโยบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หมวดที่ 3 มาตรา 46 ซึ่งระบุไว้ว่า “บุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีท้องถิ่น ศิลปะหรือ วัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ..” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2540: 28)

นอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ยังเน้นให้บุคคลมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการสร้างความตระหนัก และให้ความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและระบบนิเวศวิทยา เพื่อเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการดำรงชีวิตของคนในชุมชน และการพัฒนาประเทศในระยะยาว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2540: 135-143)

โดยที่พื้นที่ชุมชนป่าชายเลนอ่าวมหาชัย เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าอันเกิดจากกิจกรรมมนุษย์เป็นอย่างมาก และขณะนี้ก็ได้มีการศึกษาในเชิงสหสาขาวิชา โดยนักวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ อาทิเช่น กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อหามาตรการในการฟื้นฟูและพัฒนา

ป้าชายเลน ทั้งในด้านกายภาพ และในด้านสังคม และเศรษฐกิจ ของชุมชนป้าชายเลน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงระดับความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป้าชายเลนของหัวหน้าครัวเรือน จังหวัดสมุทรสาคร ว่าเขาเหล่านั้นมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวนี้ในระดับใดและอย่างไร อีกทั้งมีปัจจัยใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กับ ระดับความรู้ และความเข้าใจของประชากร กลุ่มที่ศึกษานี้ ทั้งนี้ก็เพราะความรู้ของประชาชนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อความอยู่รอดของทรัพยากรธรรมชาติป้าชายเลน ข้อมูลในเรื่องนี้อาจจะใช้เป็นแนวทางในการจัดหามาตรการ ในการให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึก ในการรักษาและพัฒนาทรัพยากร ป้าชายเลนให้แก่ประชาชนทั่วไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชากรในท้องถิ่นแหล่งกำเนิดของป้าชายเลนที่กำลังมีปัญหาอยู่ในขณะนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อจะ给他เหล่านั้นเป็นแนวร่วมสำคัญในการฟื้นฟู พัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากร ป้าชายเลน ของประเทศ อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

การศึกษารั้งนี้ได้รับความสนับสนุนด้านข้อมูลจากสถาบันประชากรศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยได้อนุญาตให้ใช้ข้อมูลจากโครงการศึกษาการฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรป้าชายเลนเพื่อสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนของประเทศไทย ซึ่งเป็นโครงการในส่วนของทุนเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนเพื่อสนับสนุนการวิจัย ศาสตราจารย์ ดร.สนธิ อักษรแก้ว ซึ่งทำการศึกษาในลักษณะสหสาขาวิชาที่บริเวณชุมชน ป้าชายเลนอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาครเมื่อพ.ศ.2540

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ของป้าชายเลนของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนป้าชายเลน เขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
2. เพื่อศึกษาถึงระดับความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของป้าชายเลนของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนป้าชายเลน เขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
3. เพื่อศึกษาปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมที่มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป้าชายเลนของหัวหน้าครัวเรือน ในชุมชนป้าชายเลน เขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

แนวคิด ทฤษฎีและความหมาย

ในการศึกษาเรื่อง "ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลน ของหัวหน้าครูวีเรียน จังหวัดสมุทรสาคร" นั้น ได้นำเอาแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับลักษณะและกระบวนการของความรู้ ที่ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการบางท่านได้เสนอเป็นหลักการ ไว้ในแง่มุมต่างๆ มาประยุกต์เข้ากับกรอบแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ของประชากรในท้องถิ่นในส่วนที่สัมพันธ์กับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลน ทั้งนี้ก็เพื่อจะอาศัยแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว นำไปสู่การวัดระดับความรู้ของประชากรในเรื่องสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนในชุมชนที่ศึกษา ซึ่งจำแนกเป็นหัวข้อได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้
2. แนวคิดเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคลในการได้มาซึ่งความรู้
3. ความหมายของคำว่า "สถานการณ์"
4. ความหมายของคำว่า "คุณค่า"
5. สถานการณ์ของป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสาครจากอดีตถึงปัจจุบัน

1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้

คำว่า "ความรู้" นั้น ได้มีการวิเคราะห์ไว้ในปรัชญาหลายแขนง เช่น ปรัชญาทางการเมือง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากปราชญ์ชาวกรีกในสมัยก่อนคริสตศักราช คือ เพลโต (Plato) เมื่อเพลโต เขียนเรื่อง "อโพลโลจี" ซึ่งเป็นผลงานที่นักวิชาการเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าเชื่อถือได้มากที่สุด ในการถ่ายทอดลักษณะความคิดของโสเครตีส ได้มีการวิเคราะห์ว่า ความรู้นั้นก็มีบ่อเกิดมาจาก ความนึกคิดของคน ที่เห็นความจริงในสิ่งเดียวกันนานเข้า ความคิดเห็นนั้นก็กลายมาเป็น ความรู้ และความถูกต้องเป็นจริงในสิ่งนั้น เช่นความเป็นไปของธรรมชาติ เป็นต้น แต่ความเห็นของมนุษย์ที่เกี่ยวกับธรรมชาตินี้ อาจเป็น ความรู้ หรือไม่ก็ได้ (สมบัติ จันทรวงศ์, 2535: 138)

พจนานุกรมทางการศึกษา ของ Carter V. Good (1973: 325) ได้ให้ความหมายของ ความรู้ไว้ว่า ความรู้ คือข้อเท็จจริง ความจริง กฎเกณฑ์และข้อมูลต่างๆ ที่มนุษย์ได้รับและรวบรวมเก็บสะสมไว้

The Lexican Webster Dictionary Encyclopedia Edition (1977: 531) ให้ความหมายของ คำว่า “ความรู้” ว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์และโครงสร้างที่เกิดขึ้นจากการศึกษา หรือการค้นหา หรือเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับสถานที่ สิ่งของหรือบุคคล ที่ได้มาจากการสังเกต การรู้ เรื่องในระดับกว้าง

นิภารัตน์ มนูญปิฎ (2528) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความรู้” ว่า หมายถึง ความสามารถในการมีประสบการณ์ หรือมาจากรายงานการรับรู้ข้อเท็จจริง

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526:16) ได้กล่าวว่า ความรู้ เป็นพฤติกรรมเบื้องต้นซึ่งผู้เรียนรู้เพียงแต่จำได้ อาจโดยการนึกได้ มองเห็น ได้ยิน ก็สามารถจำได้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง และวิธีการแก้ปัญหา

Mark (1980: 45) มีความเห็นว่า ความรู้ หมายถึงความสามารถของผู้เรียนที่จะรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นๆ โดยแบ่งออกเป็นความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์หนึ่งๆ และความรู้ต่อการจำหรือระลึกได้ แต่ไม่ใช่การใช้ความเข้าใจไปตีความหมายในเรื่องนั้นๆ ซึ่งแบ่งเป็นลักษณะย่อยๆ คือ ความรู้เกี่ยวกับเนื้อเรื่อง ซึ่งเป็นข้อเท็จจริง ความรู้เกี่ยวกับวิธีดำเนินงาน ความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี โครงสร้างและหลักการ

ธวัชชัย ชัยจริยฉายกุล (อ้างใน อารีชัย ภูประเสริฐ, 2534: 11) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “ความรู้” ไว้ว่า หมายถึง การเรียนรู้ที่เน้นถึงความจำและการระลึกได้ที่มีต่อความคิด วัตถุ และปรากฏการณ์ต่างๆ เป็นความจำที่เริ่มจากสิ่งต่างๆ ที่เป็นอิสระแก่กัน ไปจนถึงความจำในสิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อนและมีความหมายต่อกัน

Bloom (1971: 271) เสนอว่า “ความรู้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะ หรือสิ่งทั่วไป ระลึกถึงวิธีการ กระบวนการหรือสถานการณ์ต่าง ๆ”

ความรู้ทั้งหมด ล้วนเป็นสิ่งที่คืออย่างเห็น ได้ชัด เนื่องจากความคืบหน้าของสิ่งใดก็ตาม ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์แห่งบุคคล ซึ่งมนุษย์พยายามแสวงหาและปรารถนาจะได้มาซึ่งสิ่งนั้น และมนุษย์จะมีความเป็นบุคคลอย่างสมบูรณ์ก็โดยอาศัยความรู้ (Holzner and Marx, 1931: 27)

Francis Bacon (อ้างใน Holzner and Marx, 1931: 28) เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีแนวคิดว่า “ความรู้” เปรียบเสมือนอาวุธหรือเครื่องมือ ที่นำมาใช้ในการปกป้องคุ้มครองมนุษยชาติจาก ภัยธรรมชาติ ที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์และความยากลำบากที่จะได้รับ ความรู้ย่อมก่อให้เกิด พลังอำนาจในการช่วยเหลือมนุษย์ให้สามารถลดและเอาชนะภัยธรรมชาติและปัญหาต่างๆ ของ มนุษย์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ “ความรู้” ตามทัศนะในการพัฒนา ที่เห็นว่าความรู้มีความสำคัญใน ฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเทศโลกที่สาม ซึ่งอาจเปรียบความรู้ได้กับ ผลงานของดวงอาทิตย์ที่ให้แสงสว่างในการดำรง ชีวิตและช่วยปลดปล่อยมนุษย์จากความมืดมนอันธการและความไม่รู้ทั้งปวง อันเป็นบ่อเกิดแห่ง ความอึดอัดขัดสนในการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า การที่มนุษย์มีความรู้ทำให้ มนุษย์สามารถกำหนดและควบคุมวิถีทางในการดำเนินชีวิตหรือโชคชะตาของตนเองได้ โดยความรู้ ที่กล่าวถึงนี้ หมายถึง ความรู้ทางเทคนิค เช่น รู้ว่าจะใช้ อย่างไร และความรู้เกี่ยวกับลักษณะพิเศษ จำเพาะ ของเทคโนโลยีที่มนุษย์นำมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชีวิตของตนเอง โดยสวัสดิการ จะต้องรับเอาความรู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง กับเทคโนโลยีที่มนุษย์นำมาใช้ทั้ง โดยตรงและ โดยอ้อม มาอย่างถูกต้องครบถ้วน เช่นการคำนึงถึงผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการ ประกอบการอุตสาหกรรม จึงจะสามารถบรรลุถึงเป้าหมายในการพัฒนาได้ (World Bank, 1999: overview)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ และรายละเอียดต่างๆ ที่มนุษย์ได้รวบรวม เก็บสะสมไว้ในความทรงจำจากการสังเกต การมีประสบ การณ์ การเรียนรู้ ทั้งจากรายงาน เอกสาร และอื่นๆ และการที่มีความรู้ที่ถูกต้องนั้นยังช่วยให้ปัจเจก บุคคลมีปัญญาและความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตน หรือ สังคมได้

ดังนั้นการที่มนุษย์มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลน จึงเป็น วิถีทางที่นำไปสู่พฤติกรรมในการพัฒนาและพิทักษ์รักษาป่าชายเลนให้มีความสมบูรณ์และสร้าง ประโยชน์ให้แก่สังคมได้ยั่งยืนสืบไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคลในการได้มาซึ่งความรู้

ในทางสังคมวิทยา มีการกล่าวถึงการได้มาซึ่งความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะ ตลอดจนระเบียบปฏิบัติและวัฒนธรรมในสังคมที่บุคคลเป็นสมาชิกอยู่นั้นจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมนั้นๆ (David, 1967: 196) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนักการศึกษาที่ว่า แต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันในทางสังคม เพศ อายุ และสติปัญญา นอกเหนือไปจากความแตกต่างทางด้านร่างกายและอารมณ์ ซึ่งลักษณะต่างๆ เหล่านี้จะมีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลในด้านสติปัญญา ความคิด ความจำ การแก้ปัญหา ตลอดจนการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์แวดล้อมได้อย่างเหมาะสม (อารี พันธุ์ณี, 2540: 33)

2.1 ความแตกต่างทางด้านสังคม

ความรู้ของแต่ละบุคคลต่อปัญหาหรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งอาจมีความแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า แต่ละบุคคลนั้นมาจากสังคมที่มีพื้นฐานทางประเพณีธรรมเนียมปฏิบัติ หรือวัฒนธรรมที่ต่างกัน และอาจมีสถานภาพทางสังคมแตกต่างกัน เช่น สถานภาพด้านอาชีพ ขนบธรรมเนียมหรือระดับการศึกษา แตกต่างกัน โดยบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าย่อมมีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับสูงมากกว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่า และเนื่องจากการศึกษาทำให้บุคคลมีความรู้ สามารถวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลที่มาจากครอบครัวที่บิดามารดาประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ หรือการประมง ฯลฯ ที่มักจะมียาขี้ได้ไม่สูงนัก จึงมักจะพบว่าบุคคลในกลุ่มหลังนี้มักจะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะ ความชำนาญแตกต่างไปจากผู้ที่มีฐานะทางครอบครัวที่บิดามารดาประกอบอาชีพในด้านวิชาชีพ เช่น แพทย์ ทนาย นักธุรกิจ ฯลฯ (Kerckhoff, 1972: 1-16)

2.2 ความแตกต่างทางด้านเพศ

ความแตกต่างทางเพศ มักจะเชื่อมโยงไปถึงความไม่เท่าเทียมกันหรือความเหลื่อมล้ำทางด้านความสามารถในระหว่างชายกับหญิง ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้พบว่า วัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทความแตกต่างของผู้ชายและผู้หญิง ทำให้บุคคลได้รับการถ่ายทอดความรู้แตกต่างกันออกไป ดังจะเห็นได้จากสังคมญี่ปุ่นซึ่งมองว่าผู้หญิงมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ชาย (Beardley, Hall and Ward, 1962: 156) และในสังคมจีนมีแนวความคิดที่ว่าเพศหญิงเป็นเพศที่สังคมสามารถละทิ้งได้และไม่มีความสำคัญเท่ากับเพศชาย ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่ใน

การหาเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือน ส่วนผู้หญิงต้องแต่งงานเป็นแม่บ้าน มีหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตร ทำงานบ้าน มีหน้าที่ในการปฏิบัติให้สมาชิกในครอบครัวดำรงชีวิตอย่างสะดวกสบาย ดังนั้นผู้ชาย จึงมีโอกาสในการ ได้รับความรู้จากการศึกษาและจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ มากกว่าผู้หญิง (ยศ ตันตสมบัติ, 2540: 124,138; สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2536: 37)

นอกจากนี้แล้วหากพิจารณาในแง่ของความรู้แบบตะวันตก ซึ่งเชื่อกันว่าเป็น ความรู้ที่มีพื้นฐานจากความเป็นจริง สามารถพิสูจน์ได้ มีความเป็นกลางสามารถใช้อธิบายถึงปรากฏ การณ์ต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล หรือแม้แต่การค้นพบทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งถือว่าเป็นก้าว สำคัญในการพัฒนาวัฒนธรรมและอารยธรรม ล้วนก่อกำเนิดมาจากระบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งแสดงถึง การพยายามในการผูกขาดอำนาจทางสังคมของผู้ชายเหนือผู้หญิง ดังนั้นจึงไม่เป็นเรื่องแปลก แต่อย่างใดเลยที่พบว่า โดยปกติแล้วเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงในสังคมนั้น มีประสบการณ์ที่ แยกต่างกันอย่างชัดเจนในทุกแง่มุมของชีวิตอยู่แล้ว จะรวมถึงการมีประสบการณ์ทางด้านเทคโนโลยี แยกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเด็กผู้ชายมักจะถูกคาดหวังให้เรียนรู้เกี่ยวกับทางด้านเครื่องมือเครื่องจักร ว่าจะ สร้างและใช้มัน ได้อย่างไร ซึ่งเป็นโลกทัศน์ทางเทคโนโลยีที่กำลังเติบโตในสังคมอุตสาหกรรม ซึ่ง เน้นความเป็นเหตุเป็นผล การควบคุมธรรมชาติ และเป็นเครื่องมือของผู้ชายในการแสวงหาอำนาจ ในขณะที่เด็กผู้หญิงไม่ถูกคาดหวังให้เรียนรู้เทคโนโลยี แต่มุ่งเน้นให้เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ใน การติดต่อกับผู้คน และมักถูกมองว่าเป็นผู้ที่ไม่มีเหตุผล (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและ ประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2541: 84-85, 141-143)

2.3 ความแตกต่างทางด้านอายุ

อายุหรือวัยเป็นสิ่งที่กำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคล มีส่วนเกี่ยวข้องกับ และทำให้เกิดความแตกต่างในด้านประสบการณ์ ความรับผิดชอบ ความสนใจ ความรอบรู้และ ความสามารถในการแก้ปัญหา โดยมนุษย์จะมีการซึมซับและดูดซับประสบการณ์ และการปรับ โครงสร้างทางสติปัญญา ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้จะเป็นการปรับตัวของมนุษย์ซึ่งจะดำเนิน ไปตามอายุที่ เพิ่มขึ้น สภาพแวดล้อมและประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้ประสบมา เมื่อมนุษย์เกิดการพัฒนา ความคิดรวบยอดของตนแล้ว สิ่งนี้จะส่งผลต่อการคิด การรับรู้และการตัดสินใจของคนๆนั้น (Piaget, 1970 อ้างถึงใน สุรางค์ โค้วตระกูล, 2537: 33-35)

เนื่องจากความรู้ เป็น ข้อเท็จจริงที่มนุษย์ได้เก็บสังสมจากประสบการณ์ ทั้งที่ ประสบมาด้วยตนเอง และเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่นที่ได้เคยมีประสบการณ์ในเรื่อง ต่างๆ มาก่อน ดังนั้นผู้สูงอายุจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญาความรู้ และมากไปด้วย ประสบการณ์ (Das, 1979: xii)

สังคมดั้งเดิมในเอเชียซึ่งมีลักษณะความเป็นสังคมเกษตรกรรม มักจะให้ ความสำคัญกับระบบอาวุโส โดยมองว่าผู้ที่มีอายุมากกว่าย่อมเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในเรื่อง ต่างๆ มากกว่าหรือดีกว่าผู้ที่มีอายุน้อยๆ ทั้งนี้เพราะผู้ที่มีอายุมากกว่าย่อมได้ดำเนินชีวิตในสังคม มานานทำให้สามารถเรียนรู้และมีประสบการณ์ในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมทั้ง ที่เป็นเหตุการณ์ทางธรรมชาติและเหตุการณ์ทางสังคม เกือบตลอดชั่วอายุของตน ตั้งแต่เหตุการณ์ การเกิด การแต่งงาน การตาย จนกระทั่งการเกิดสงคราม การเกิดภัยพิบัติจากธรรมชาติ เช่นอุทกภัย และความแห้งแล้ง ฯลฯ ดังนั้นผู้ที่มีอายุมากจึงเป็นผู้ที่ได้สังสมประสบการณ์อันมีค่าเป็นคำแนะนำ ที่น่าเชื่อถือ สำหรับเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยเมื่อ เหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวได้เกิดขึ้นแล้วนั้นผู้ที่มีอายุน้อยหรือคนหนุ่มสาวไม่รู้ว่าควรจัดการกับเหตุ การณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร แต่ผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุกว่าจะสามารถรับมือกับปัญหาดังกล่าวได้อย่างสุขุม รอบคอบ (Lazar, 1979: 6; Yang, 1974: 434)

ในสังคมจีนเชื่อว่า อายุที่เพิ่มมากขึ้นของบุคคล มีความสำคัญในด้านการช่าง และความชำนาญในงานฝีมือ และในด้านการเกษตรกรรม โดยสังคมเคารพยกย่องผู้สูงอายุหรือ ผู้ที่มีอายุมาก ในฐานะที่เป็นตัวแทนหรือแม่แบบของทักษะและความรู้ อบรมสั่งสอนให้สมาชิกใน ชุมชนและสังคมให้มีความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพ ตามความรู้และ ประสบการณ์ที่ตนได้สังสมมา (Yang, 1974: 435)

จากแนวคิดและรายงานต่างๆที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า ความแตกต่างใน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร ทำให้บุคคลมีโอกาสนในการเรียนรู้และได้มาซึ่งความรู้ ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งจะมีผลต่อการปฏิบัติทางสังคม ทั้งในส่วนเฉพาะตนและสังคมโดยรวม

3. ความหมายของคำว่า “สถานการณ์”

คำว่า สถานการณ์ หมายถึง ปัจจัยทั้งหมดของสิ่งมีชีวิตทั้งที่เป็นส่วนชีวภาพภายในและสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมซึ่งต้องการศึกษาวิเคราะห์ (พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2524: 331)

พจนานุกรม The Lexicon Webster's dictionary of the English Language (1987: 930) ให้ความหมายของ สถานการณ์ ว่าเป็นสภาพหรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวมนุษย์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535 (หน้า 779) ได้ให้ความหมายของ สถานการณ์ ว่าเป็นเหตุการณ์ที่กำลังเป็นไป

นอกจากนี้ สถานการณ์ ยังหมายถึง กลุ่มของวัตถุทั้งหมดซึ่งสมาชิกของสังคมมีการตอบสนอง หรือเกี่ยวข้องกับผูกพันอยู่ โดยแบ่งเป็นวัตถุทางสังคม ได้แก่ ปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และไม่ใช่วัตถุทางสังคม ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ และวัฒนธรรม (Dictionary of the Social Science, 1984: 667-668)

ในทางสังคมวิทยา ยังได้กล่าวถึง "สถานการณ์" ในเรื่องของ สถานการณ์ทางสังคม ว่าเป็นองค์ประกอบทั้งหมดของปัจจัยทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยองค์ประกอบดังกล่าวจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติของบุคคลหรือประสบการณ์ของบุคคล ในการได้มาซึ่งความรู้ ภายใต้การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับสิ่งแวดล้อม (Theodorson, 1969: 381)

William I. Thomas นักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาสังคม ได้กล่าวถึง "สถานการณ์" ในหนังสือเรื่อง The Polish Peasant in Europe and America ว่า สถานการณ์ หมายถึง กลุ่มของเหตุการณ์แวดล้อม หรือ สิ่งที่บุคคลกำลังเผชิญอยู่ ทั้งนี้แต่ละบุคคลอาจมีความเห็นและปฏิบัติต่อเหตุการณ์แวดล้อมดังกล่าว คล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน ได้ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การเรียนรู้ และการขัดเกลาทางสังคม ที่บุคคลได้รับมาจากสังคมหรือกลุ่มวัฒนธรรมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ (Theodorson, 1969: 105)

กล่าวโดยสรุป สถานการณ์ก็คือ เหตุการณ์ที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ในช่วงระยะเวลาต่างๆ อาจเป็นสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันหรือต่อเนื่องมาจากอดีต เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นรอบๆตัวของมนุษย์และมีปฏิสัมพันธ์กับความนึกคิด ความรู้สึก และปฏิกิริยาตอบโต้ของมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ในระดับกลุ่มสังคม

4. ความหมายของ “คุณค่า”

คุณค่า(Value) หมายถึง ความสามารถของสิ่งใดๆ ก็ตามที่มนุษย์เชื่อว่ามีประโยชน์ ทำให้สิ่งนั้นๆ น่าสนใจและสามารถจะตอบสนองความปรารถนาของมนุษย์ได้ ซึ่งในทางสังคมวิทยา ใช้คำว่า คุณค่า นี้เป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจและกำหนดการกระทำของบุคคล (ทจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2524: 411-412)

McKinney and Schoch (1996: G14) กล่าวว่า "คุณค่า" หมายถึง ความสำคัญและอรรถประโยชน์ กล่าวคือ เป็นวิสัยสามารถของวัตถุที่มีอยู่ในตัวของมันเอง และมีอยู่อย่างแท้จริงของวัตถุ ทำให้วัตถุนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ ทั้งนี้วิสัยสามารถดังกล่าวของวัตถุนั้น มนุษย์อาจสังเกตเห็นหรือไม่ก็ได้

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (Chiras, 1991: 463) ได้พิจารณา "คุณค่า" ของทรัพยากรธรรมชาติ ในแง่ที่ว่า ทรัพยากรแต่ละอย่างมีคุณค่าในตัวเอง และมนุษย์สังเกตเห็นคุณค่านั้นจึงได้นำมาใช้ประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเอง ยกตัวอย่างเช่นป่าไม้ ควรได้รับการอนุรักษ์ เพราะป่าไม้ช่วยปกป้องสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในป่ามาเป็นเวลานานนับพันปีแล้ว ไม่ใช่เพียงเพราะเป็นการรักษาผลประโยชน์ของมนุษย์ที่ได้รับจากป่าไม้

กล่าวโดยสรุป คำว่า "คุณค่า" หมายถึง คุณประโยชน์ที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ในกรณีต่างๆ คุณค่าของป่าชายเลนคือ ประโยชน์ต่างๆ ที่สามารถสนองตอบความต้องการของมนุษย์ในการดำรงชีวิตและการรักษาวัฏจักรของธรรมชาติโดยรวม ซึ่งอาจแบ่งคุณค่าของป่าชายเลนได้ดังต่อไปนี้คือ

4.1 คุณค่าทางด้านการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ

ในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ป่าชายเลนนับว่ามีบทบาทอย่างสำคัญ ในการอนุรักษ์พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล เพราะ โดยธรรมชาติของป่าชายเลนนั้น ความหนาแน่นของพันธุ์ไม้ที่ขึ้นเป็นแนวตามชายฝั่ง เปรียบได้กับกำแพงกันภัยตามธรรมชาติบางอย่างได้ เช่น กระแสดคลื่น กระแสลม ป่าชายเลนจะเป็นด่านแรกที่ปะทะกับภัยตามธรรมชาติเหล่านี้เอาไว้อย่างแข็งแรง เป็นการช่วยป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับชายฝั่ง ไม่ว่าจะเป็นการพังทลายของดิน และ สมรรถนะของดินเพื่อการเกษตร จุดที่ตั้งของชุมชนทั่วบริเวณชายฝั่งทะเลและแผ่นดินดอนใน นอกจากนี้ป่าชายเลนยังช่วยป้องกันมลพิษบางอย่าง เพราะลักษณะรากของพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนที่เจริญงอกงามอยู่เหนือพื้นดินและประสานกันอย่างหนาแน่นนั้น จะทำหน้าที่คล้ายตะแกรงตาม ธรรมชาติกั้นกรองสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ที่ถูกพัดมากับกระแสน้ำ ทำให้น้ำในแม่น้ำลำคลองและ ชายฝั่งทะเลสะอาดขึ้น และยังช่วยให้ตะกอนที่ลอยมากับน้ำตกตะกอนทับถมกันอยู่เป็นเวลานาน กลายเป็นแผ่นดินงอกใหม่ เมื่อนานไปก็กลายเป็นหาดเลนยื่นออกไปในทะเลเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การขยายพันธุ์พืช และการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง (ชอด คีร์รัตน์, 2540: 3-4 และสนใจ หะวานนท์, 2540: 3)

Johnston (1982: 60) ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของป่าชายเลน ในรายงาน การวิจัยเรื่อง Environmental Management in the South China Sea: Legal and Institutional Developments ว่า ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะจะช่วยพิทักษ์รักษา ระบบนิเวศของชายฝั่งทะเลและระบบนิเวศของปากแม่น้ำต่างๆที่ไหลจากที่ทุ่งุ่มหาสมุทร ขณะนี้ รัฐบาลของประเทศต่างๆต่างตระหนักถึงอันตรายที่มนุษย์กระทำต่อป่าชายเลน และได้มีการวาง มาตรการทางกฎหมายที่จะจัดการเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างเร่งด่วน

Ludwig (1978: 31-32) ได้สร้างแนวทางที่จะรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ชายฝั่งทะเล และได้เสนอว่า ป่าชายเลนตามชายฝั่งทะเลและในบริเวณอ่าวนั้น มีความสำคัญต่อการ รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเล และมีความสำคัญยิ่งต่อระบบนิเวศของสัตว์ทะเล จึงควรที่จะ รักษาและใช้ประโยชน์อย่างระมัดระวัง

4.2 คุณค่าทางด้านสังคม

นอกจากป่าชายเลนจะมีคุณค่าด้านป่าไม้ การประมง และ การรักษาสีงแวดล้อมชายฝั่ง แล้ว ป่าชายเลนยังมีคุณค่าต่อความมั่นคงและความอยู่ดีกินดีของประชาชนด้วย กล่าวคือ ประชากรในชุมชนป่าชายเลนหรือสังคมที่อยู่บริเวณชายฝั่งทะเล และป่าชายเลนได้อาศัยป่าชายเลนในการได้มาซึ่งปัจจัยพื้นฐานคืออาหาร ข้าราชการโรค เครื่องนุ่งห่ม และประชาชนเหล่านี้ต้องอาศัยป่าชายเลนอยู่เป็นประจำทุกวัน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเชื้อเพลิงและอาหารและการจับสัตว์น้ำบริเวณป่าชายเลน เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ (สนธิ อักษรแก้ว, 2533: 80 และ ขอด ศิริรัตน์, 2540: 3) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Hong และ Ogino (1996: 91-93) พบว่า การบุกรุกทำลายป่าชายเลนเพื่อการทำนาทุ่งได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล เพราะพวกเขาเหล่านี้ ต้องประสบกับความทุกข์ยาก และขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อันเนื่องมาจากไม่มีเครื่องป้องกันและช่วยบรรเทาความรุนแรงของคลื่นและลมพายุที่ตีเช่นป่าชายเลน นอกจากนี้การทำลายป่าชายเลนดังกล่าว ได้ส่งผลทำให้แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำต่างๆ เช่น ปู ปลา ซึ่งประชาชนได้ประกอบอาชีพจับปูและปลา เพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีจำนวนลดน้อยลง ทำให้ประชาชนที่หากินอยู่แล้ว ต้องประสบกับความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพมากขึ้นไปอีก

นอกจากนี้ป่าชายเลนยังมีคุณค่าต่อสังคมมนุษย์ ในด้านเป็นปัจจัยดึงดูด ให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน เป็นชุมชนมนุษย์ขึ้น ดังตัวอย่างกรณีศึกษาในประเทศเวียดนาม ซึ่งพบว่าประชาชนที่หากินและประสบปัญหาความอดอยาก จากส่วนต่างๆของประเทศได้พากันอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำนกออาศัยอยู่บริเวณคาบสมุทร Ca Mau ซึ่งมีพื้นที่ป่าชายเลนหนาแน่นที่สุดของประเทศ โดยที่ประชาชนเหล่านี้ได้จับจองพื้นที่ป่าชายเลนในการสร้างบ้านเรือน และอาศัยจับสัตว์น้ำและทำบ่อกึ่งตลอดจนผลิตผลจากไม้ป่าชายเลนในการสร้างบ้านเรือน และอุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำต่างๆ (Hong and San, 1993: 76-78) และป่าชายเลนยังเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อมนุษย์ด้านการเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับระบบนิเวศน์วิทยาที่สำคัญ เพื่ออาจเป็นแนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนให้คงอยู่ตลอดไป (Miyawaki, 1985: 96)

4.3 คุณค่าทางด้านเศรษฐศาสตร์

นักนิเวศวิทยาและนักเศรษฐศาสตร์ได้ให้คุณค่าของป่าชายเลนโดยถือเอาประโยชน์ของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นหลักสามารถจำแนกได้คือ

- คุณค่าปฐมภูมิ (Primary value) เป็นคุณค่าในด้านการรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติของป่าชายเลนให้สามารถดำรงอยู่ได้

- คุณค่าทุติยภูมิ (Secondary value) เป็นคุณค่าของป่าชายเลนที่ให้ประโยชน์สนับสนุนการยังชีพและบริการด้านสิ่งแวดล้อม และคุณค่าในรูปของปัจจัยทางวัตถุเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆของมนุษย์ (สุนันทา สุวรรณโณคม และคณะ, 2540: 51)

นอกจากนี้นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ ได้ให้ความหมาย คุณค่าของป่าชายเลนว่าประกอบด้วย คุณค่าที่มีการใช้ (Use value) และคุณค่าที่ไม่มีการใช้ (Non-use value) ซึ่ง คุณค่าที่มีการใช้ยังสามารถแบ่งออกเป็น คุณค่าการใช้โดยตรง (Direct use value) และคุณค่าการใช้ทางอ้อม (Indirect use value)

- คุณค่าการใช้โดยตรง (Direct use value) เป็น คุณค่าด้านผลผลิตของป่าชายเลนที่มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์โดยตรง เช่น ไม้จากป่าชายเลนหลายชนิดก็สามารถนำไปทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ ปลูกสร้างบ้านเรือน ทำเสาเข็ม ไม้ฟืน เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ และนำไปทำถ่าน โดยเฉพาะไม้โกงกางซึ่งถือว่าเป็นถ่านคุณภาพดี นอกจากนี้แล้วเปลือกไม้ของต้นโกงกางยังสามารถนำมาตากแห้งหรือสกัดเอาสารเคมีมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างเช่น แทนนิน (tannin) แอลกอฮอล์ กรดน้ำส้ม และน้ำมันดิบ เป็นต้น ไม้จากป่าชายเลนบางชนิดสามารถนำไปใช้เป็นสมุนไพรในการรักษาโรคได้ เช่น ดินเหือกปลาหมอ ฯลฯ (สนิท อักษรแก้ว, 2532: 11-21; วันชัย อิงปัญญาลาภ, 2536: 6-13; ขอด ศิริรัตน์, 2540: 3-4 และสนใจ หะวานนท์, 2540: 3)

- คุณค่าการใช้ประโยชน์ทางอ้อม (Indirect use value) เป็นการพิจารณาคุณค่าของป่าชายเลนในด้านการให้บริการทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ซึ่งจะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อผลผลิตหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ คุณค่าที่สำคัญคือ คุณค่าต่อการประมงชายฝั่งในการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และอนุบาลสัตว์น้ำ (Suthawan Sathiarthai, 1997: 12)

ป่าชายเลนมีคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจอย่างสำคัญ เพราะเป็นแหล่งผลิตอาหารสำหรับสัตว์ทะเล เป็นแหล่งผลิตเกลือธรรมชาติ เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์วัยอ่อน ไม้ในป่าชายเลนสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างเช่น เป็นเชื้อเพลิงหุงต้ม สร้างบ้านเรือน หรือใช้เป็นวัสดุในการทำการเกษตร เป็นต้น (Baker, 1986: 38) และลักษณะภูมิประเทศอันสวยงามแปลกตาของป่าชายเลนยังเป็นปัจจัยดึงดูด ทำให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของประเทศอีกด้วย (Miyawaki, 1985: 96)

อนึ่ง เพื่อความชัดเจนและแม่นยำตรงในการศึกษาถึงเรื่องคุณค่าของป่าชายเลนในเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษ ผู้วิจัยจึงได้เรียนขอความอนุเคราะห์เพื่อขอคำอธิบายเกี่ยวกับคุณค่าของป่าชายเลนจากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านป่าชายเลนในประเทศไทย 12 ท่าน ซึ่งจากประสบการณ์ของท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 12 ท่านสรุปได้ตรงกันว่า คุณค่าของป่าชายเลนสามารถแบ่งออกได้เป็น สอง หรือสามประเภท ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และสมมุติฐานในการศึกษาของผู้วิจัย (ดังรายละเอียดในภาคผนวก ข) อาจแบ่งเป็นสองประเภท คือคุณค่าด้านเศรษฐกิจและสังคม กับคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (รวมถึงระบบนิเวศด้วย) หรืออาจแบ่งได้เป็นสามประเภทคือ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งหมายรวมถึงระบบนิเวศด้วย สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้แบ่งศึกษาความรู้ของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับคุณค่าของป่าชายเลนเป็นสองด้านคือ ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของป่าชายเลนในการรักษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ กับความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของป่าชายเลนในแง่เศรษฐกิจและสังคม

สรุปคุณค่าของป่าชายเลน

1. คุณค่าด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ

- ป้องกันกระแสน้ำกระแสน้ำจากทะเล
- เป็นแหล่งสะสมตะกอนและอนุบาลสัตว์น้ำ ตลอดจนเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำต่างๆ เช่น กุ้ง
- เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ทั้งสัตว์น้ำและสัตว์บก
- ช่วยกรองสารพิษและสิ่งปฏิกูลที่ถูกพัดมากับกระแสน้ำก่อนไหลสู่ทะเล
- เพิ่มพื้นที่ชายฝั่ง
- ช่วยให้มีหลากหลายทางชีวภาพ
- มีทัศนียภาพที่สวยงาม
- ช่วยให้อากาศบริสุทธิ์ และธรรมชาติสวยงาม
- ป้องกันปัญหาน้ำท่วม และน้ำทะเลรุกล้ำ

2. คุณค่าด้านเศรษฐกิจและสังคม

- ไม้จากป่าชายเลนใช้เป็นพื้นเพลิง เช่น โกงกาง และใช้เป็นสมุนไพร เช่น ตะบูน เหงือกปลาหมอ ฯลฯ รวมทั้งใช้ในกิจกรรมประมงบางอย่าง
- เป็นแหล่งจับสัตว์น้ำ
- เป็นแหล่งรายได้ของประชาชนในการประกอบอาชีพประมงและนากลือ
- เป็นที่มาแห่งรายได้ของชาวประมงพื้นบ้าน
- เป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ
- เป็นแหล่งที่มาแห่งปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน

เป็นที่จอดเรือและอู่จอดเรือ

5. สถานการณ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาครจากอดีตถึงปัจจุบัน

ธงชัย จารุพัฒน์(2539: 1-2) ได้ให้ความหมายของ "สถานการณ์ป่าชายเลน" ว่า หมายถึง เหตุการณ์ที่กำลังเป็นไป เกี่ยวกับสิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์สินของสังคมพืชที่ขึ้นอยู่กับชายฝั่งดินเลน

ศาสตราจารย์ ดร.สง่า สรรพศรี ได้กล่าวถึง สถานการณ์ป่าชายเลนในประเทศไทยว่า การเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าชายเลนไปเป็นการเพาะเลี้ยง หรือทำนาทุ่งนั้น ได้สร้างผลกระทบต่ออย่างมากต่อประชาชนท้องถิ่นที่มีชีวิตความเป็นอยู่ขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นผลผลิตจากป่าชายเลน (Sanga Sabhasi, 1995: 17)

Niti Rittibhonbhun (1995: 184) ได้แสดงทัศนะต่อสถานการณ์ป่าชายเลนในประเทศไทยไว้ว่า ปัญหาและสถานการณ์ป่าชายเลน โดยเฉพาะในบริเวณจังหวัดต่างๆในภาคใต้ของประเทศไทย ควรจะได้รับการดูแลและจัดการอย่างรวดเร็วเพื่อจะได้พบกับจุดมุ่งหมายทางสังคม เพราะมิฉะนั้นแล้วปัญหาความเสื่อมโทรมก็จะเกิดขึ้นในทุกๆวันที่ผ่านไป

Twesukdi Piyakarnchana (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์: 1) ในบทความเรื่อง Conservation on Management of coral and Mangrove Ecosystems in Thailand ได้เสนอสถานการณ์ป่าชายเลนไว้ว่า ความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนและปะการังในประเทศไทยอยู่ในสถานการณ์ที่รุนแรง

ฉันทธาน์ ปภาวสิทธิ์ (2532: 13) สรุปสถานการณ์ป่าชายเลนในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาคือ เมื่อ พ.ศ. 2532 ว่า ผลกระทบจากกิจกรรมมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศป่าชายเลนนั้น นอกจากทำให้พื้นที่ป่าชายเลน ลดน้อยลงไปและก่อให้เกิดสภาพป่าเสื่อมโทรมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของระบบนิเวศป่าชายเลนในกลุ่มประชากรพืชและสัตว์ในป่าชายเลนด้วย

อนึ่งในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อความชัดเจนและความถูกต้อง ในส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงของสถานการณ์ป่าชายเลนในเขตพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยจึงได้เรียนขอความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านป่าชายเลนในประเทศไทยบางท่าน เกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากนักวิชาการด้านป่าชายเลนรวม 12 ท่านจากหน่วยงานและมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งได้กรุณาให้ข้อมูลและข้อวิจารณ์เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนในเขตท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งพอสรุปได้ว่า สถานการณ์ของป่าชายเลน หมายถึง จำนวนพื้นที่ ความอุดมสมบูรณ์การจัดการพื้นที่ป่าชายเลน สภาพปัญหาด้านการลดลงและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่า และสาเหตุของสภาพปัญหา และผลกระทบที่ส่งผลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในบริเวณอำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร ตลอดจนแนวทางในการแก้ไข (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข)

จากแนวคิดที่ได้ศึกษามาข้างต้นพอสรุปได้ว่า สถานการณ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาครปัจจุบัน คือ การเกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของระบบนิเวศของป่าอันเกิดจากกิจกรรมมนุษย์เป็นสำคัญ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยวิถีการและผลิตผลของป่าชายเลนเพื่อการดำรงชีพเป็นหลัก

จังหวัดสมุทรสาคร เป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล มีพื้นที่ราบลุ่มและป่าชายเลน มีแม่น้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน ป่าไม้ในจังหวัดสมุทรสาครเป็นป่าชายเลนทั้งหมด โดยมีพื้นที่ป่าชายเลนอยู่กระจัดกระจายตามแนวแม่น้ำท่าจีนและบริเวณปากแม่น้ำ ซึ่งปัจจุบันได้ถูกทำลายไปแล้วเกือบหมด และที่เหลืออยู่นั้นมีเล็กน้อย อย่างไรก็ตามพื้นที่ป่าชายเลนที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติไว้แล้วคือ

1. ป่าอำเภอมหาชัยตะวันออก อยู่ในท้องที่ตำบลบางหญ้าแพรก, ตำบลโคกขาม, ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร มีพื้นที่ 7,343 ไร่ เป็นเขตที่ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 1194 (พ.ศ.2529) มีแนวเขตตั้งแต่ปากอำเภอมหาชัยฝั่งซ้าย ตำบลบางหญ้าแพรก ถึงคลองเสาธง ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นแนวคิดต่อเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

2. ป่าอ่าวมหาชัยตะวันตก อยู่ในท้องที่ตำบลนาโคก, ตำบลกาหลง, ตำบลบางโพธิ์, ตำบลบ้านบ่อ, ตำบลบางกระเจ้าและตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 1202 (พ.ศ.2530) มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 8,865 ไร่

ในอดีตจังหวัดสมุทรสาครจัดว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่ง มีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ประมาณ 22 ชนิด เช่น โกงกาง จาก ลำพู ฯลฯ โดยในปี พ.ศ. 2518 พบว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนถึง 115,625 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ประมาณร้อยละ 21 ของเนื้อที่จังหวัดทั้งหมด (ธงชัย จารุพัฒน์, 2536; ธงชัย จารุพัฒน์ และสุวิทย์ อ่องสมหวัง, 2538) จากการสำรวจของกรมป่าไม้ระหว่างปี พ.ศ. 2518-2529 พบว่าพื้นที่ป่าชายเลนลดลงเหลือ 90,100 ไร่ และในปี พ.ศ. 2529 จังหวัดสมุทรสาครมีพื้นที่ป่าชายเลนเหลือเพียง 887 ไร่ และจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2536 โดยดาวเทียมLansat 5 และดาวเทียม Spot บันทึกข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม ในปี 2532 พบว่าแทบจะไม่มีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่เลย (สำนักงานจังหวัดสมุทรสาคร, 2533:13) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ธงชัย จารุพัฒน์ (2541: 49) ซึ่งพบว่าพื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาครมีอัตราการลดลงมากถึงร้อยละ 91 โดยลดลงจาก 115,625 ไร่ ในปี พ.ศ. 2518 เหลือเพียง 10,601.75 ไร่ในปีพ.ศ. 2539 และในปี พ.ศ. 2540 สุวรรณ โพธิ์บางหวาย กล่าวว่าพื้นที่ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนของอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเดิมมีอยู่ถึง 16,208 ไร่ ได้จมหายไปนทะเลแล้ว ขณะนี้ป่าชายเลนในอ่าวมหาชัยมีอยู่บ้างก็เป็นป่าที่กรมป่าไม้ทดลองปลูกขึ้นใหม่และป่าชายเลนในพื้นที่ของเอกชนที่มีอยู่บ้างเพียงเล็กน้อย

การที่ป่าชายเลนได้ลดลงอย่างรวดเร็ว นั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยเฉพาะการทำนาุ้งในพื้นที่ป่าชายเลน และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเพาะเลี้ยง เช่น การวางป่า การขุดร่องน้ำ การขกคันดิน เป็นต้น ประกอบกับการถูกคลื่นลมทะเลพัดเข้าหาฝั่งอย่างรุนแรงเป็นประจำ ในฤดูมรสุม ทำให้เกิดการกัดเซาะบริเวณชายฝั่งและพื้นที่ป่าชายเลนหดหายไปทุกที ส่วนพื้นที่ที่ยังคงสภาพเป็นป่าและมีแนวเขตติดต่อกับพื้นที่กรรมสิทธิ์ของราษฎรมักจะถูกบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่ การทำนาุ้งหรือการทำนาเกลือเข้าไปในเขตป่าชายเลน จากการสำรวจพื้นที่ถือครองและใช้ประโยชน์จากที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติในท้องที่จังหวัดสมุทรสาครของคณะทำงานระดับอำเภอพบว่า ป่าชายเลนบริเวณปากอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันออก ไม่มีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่เลย ส่วนป่าชายเลนบริเวณปากอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันตกคงเหลือพื้นที่ป่าประมาณ 0.08% ของพื้นที่จังหวัด หรือประมาณ 426 ไร่ (สำนักงานจังหวัดสมุทรสาคร, 2533: 13) จากรายงานการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าชายเลนจังหวัดสมุทรสาครในปี พ.ศ. 2536

(ธงชัย จารุพัฒน์ และสุวิทย์ อ่องสมหวัง, 2538: 6) แสดงให้เห็นถึงการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน เป็นผลมาจากการใช้ประโยชน์ที่ดินเนื่องจากกิจกรรมต่างๆของประชาชน ในการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การทำนาเกลือ การสร้างโรงงานอุตสาหกรรม การสร้างท่าเทียบเรือและถนน การใช้พื้นที่ป่าชายเลนในการสร้างที่อยู่อาศัยและแหล่งชุมชน ตลอดจนการใช้พื้นที่ป่าชายเลนเพื่อเป็นแหล่งการค้า

พื้นที่ป่าชายเลนด้านอำมมหาชัยฝั่งตะวันออก นับเป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติซึ่งมักจะประสบปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ด้านหลังป่าชายเลนซึ่งเป็นนาทุ่งกว่า 2,000 ไร่ ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้รับการฟื้นฟูโดยการเปลี่ยนเป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงปลากะพงขาว และปลูกไม้โกงกางทดแทนบ้างแล้ว ส่วนพื้นที่ป่าชายเลนด้านอำมมหาชัยฝั่งตะวันตกประกอบไปด้วยพื้นที่ป่าธรรมชาติและป่าปลูก ซึ่งป่าชายเลนอำมมหาชัยฝั่งตะวันตกนี้จะประสบปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งเนื่องจากการถล่มทำลายป่าเพื่อทำนาทุ่งเป็นสำคัญ และจะพบลักษณะดิน ไม้ยืนแห้งตายเนื่องมาจากน้ำเซาะรากขึ้นมา

เนื่องจากการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนอย่างรวดเร็วและพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพเสื่อมโทรมและการกัดเซาะชายฝั่งทำให้พื้นที่บางส่วนหายไป ดังนั้นจังหวัดสมุทรสาครภายใต้การสนับสนุนของกรมป่าไม้ จึงได้ดำเนินการปลูกเพิ่มป่าชายเลน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งและการเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนในปี พ.ศ.2535 เป็นต้นมา และได้มีโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติในปี พ.ศ. 2539 เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชายเลน ในปี พ.ศ. 2539 ได้เพิ่มการสืบพันธุ์ไม้ตามธรรมชาติเพิ่มขึ้นและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด ตลอดจนทำให้มีแหล่งอาศัยของนกนานาชนิดเพิ่มขึ้น (ฉัตรวาริน ภาวสิทธิ์ และคณะ, 2540 : 14-15)

นอกจากสาเหตุดังกล่าวข้างต้นแล้ว การลดลงของขนาดและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาคร มีแนวโน้มว่าจะเป็นผลมาจากการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานและชุมชนต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาน้ำเสียที่ระบายจากกรุงเทพมหานคร เพื่อป้องกันน้ำท่วมในเขตกรุงเทพมหานคร โครงการพระราชดำริฯ แก้มลิงฝั่งตะวันตก อาจส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของป่าชายเลนและการเพาะเลี้ยงชายฝั่งของจังหวัดสมุทรสาคร (กัลยา วัฒนากร และคณะ, 2541: 12-13)

เมื่อผนวกข้อวิจารณ์และคำแนะนำในการกำหนดสถานการณ์ของป่าชายเลน ในท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร โดยผู้เชี่ยวชาญด้านป่าชายเลนจากหน่วยงานต่างๆเข้ากับแนวคิดเกี่ยวกับสถานการณ์แล้วพอสรุปได้ว่า สถานการณ์ของป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาครซึ่งเป็น

พื้นที่ในการศึกษานั้น หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือกำลังเกิดขึ้นกับป่าชายเลน เช่นการลดลงของพื้นที่และสาเหตุที่ทำให้ป่าชายเลนหมดไป รวมทั้งปัญหาที่กระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า ตลอดจนสภาพความเสื่อมโทรมและภาวะมลพิษที่เกิดขึ้นในป่าชายเลน ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมมนุษย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

จากการสำรวจข้อมูลและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านป่าชายเลน สามารถสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับสถานการณ์ของป่าชายเลนบริเวณอ่าวมหาชัย หรือบริเวณปากแม่น้ำท่าจีน เขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ได้ดังต่อไปนี้

สรุปสถานการณ์ป่าชายเลนในอ่าวมหาชัย(ปากแม่น้ำท่าจีน) จังหวัดสมุทรสาคร

1. การลดลงและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่า

- จากการสำรวจพื้นที่ป่าชายเลนของกรมป่าไม้ดำเนินการในปี พ.ศ. 2539 พบว่าประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่เพียง 1,047,320 ไร่ และจังหวัดสมุทรสาคร มีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่เพียง 10,601.75 ไร่ โดยลดลงคิดเป็นร้อยละ 91 จากที่เคยมีมากถึง 115,625 ไร่ ในปี พ.ศ. 2518
- การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนเกิดจากหลายสาเหตุด้วยกัน อาทิเช่น การกัดเซาะชายฝั่ง การใช้พื้นที่เพื่อการเพาะเลี้ยงกุ้ง การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย การพาณิชย์กรรม และการอุตสาหกรรม เป็นต้น
- ป่าชายเลนบริเวณตำบลพันท้ายนรสิงห์และตำบลโคกขาม ประสบปัญหาความเสื่อมโทรมเพราะสภาพน้ำท่วมขัง เนื่องจากกิจกรรมในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยเฉพาะการเพาะเลี้ยงกุ้ง น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม บ้านเรือน ชุมชนต่างๆ และน้ำเสียที่ระบายมาจากกรุงเทพมหานคร

2. การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนในลักษณะต่างๆ

- การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนเป็นที่อยู่อาศัยในสภาพต่างๆ
- การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนเป็นสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น เขื่อน ถนน อุโมงค์เรือ สถานที่ราชการ ฯลฯ
- การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนเป็นนาุ้ง นาเกลือ และการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง
- การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนเป็นพื้นที่จับจองโดยมิได้ใช้ประโยชน์หรือเป็นพื้นที่ทิ้งร้าง

- การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น การพาณิชย์กรรม หรือนันทนาการ

3. ผลกระทบจากการลดลงของพื้นที่และความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนต่อประชาชนในชุมชน

- ประชาชนต้องอพยพย้ายที่อยู่อาศัยอยู่เสมอเนื่องจากปัญหาการรุกล้ำของน้ำทะเล
- ที่ดินมีราคาสูงมากจนเกินกำลังทางเศรษฐกิจของชาวประมงพื้นบ้านในการซื้อที่อยู่อาศัย
- เกิดภัยจากกระแสน้ำและ ลม พายุขนาดใหญ่ป้องกันคนธรรมดาอาศัยป่าชายเลน
- ประชาชนต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสร้างเขื่อนเพื่อป้องกันคลื่นลมและป้องกันดินพัง
- ผลผลิตทางการประมงและการจับสัตว์น้ำลดลง
- ประชาชนต้องเปลี่ยนอาชีพจากประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพอื่น ๆ เช่น ลูกจ้าง โรงงาน ฯลฯ
- มีประชากรกลุ่มอื่นย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก
- เกิดปัญหาชุมชนแออัดและปัญหาสุขภาพอนามัย
- เกิดปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติดและอื่นๆ

ข้อมูลจากการศึกษา การสำรวจ และจากสถิติที่มีอยู่ตลอดจนความคิดเห็นของนักวิชาการและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาป่าชายเลน ได้ให้ภาพที่ชัดเจนว่า สถานการณ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาครอยู่ในขั้นวิกฤติแล้ว ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงได้สนใจศึกษาถึง ความรู้ของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนป่าชายเลนนั้นว่า จะมีความรู้และความตระหนักถึงสถานการณ์ของป่าชายเลนที่อยู่ในภาวะวิกฤติดังกล่าวมากน้อยเพียงใด

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาโดยคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญด้านป่าชายเลน ได้กำหนดสถานการณ์ไว้ 3 กลุ่มใหญ่ คือ สถานการณ์ด้านการลดลงของพื้นที่ สถานการณ์ด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ และสถานการณ์ด้านความเสื่อมโทรมและภาวะมลพิษในท้องที่

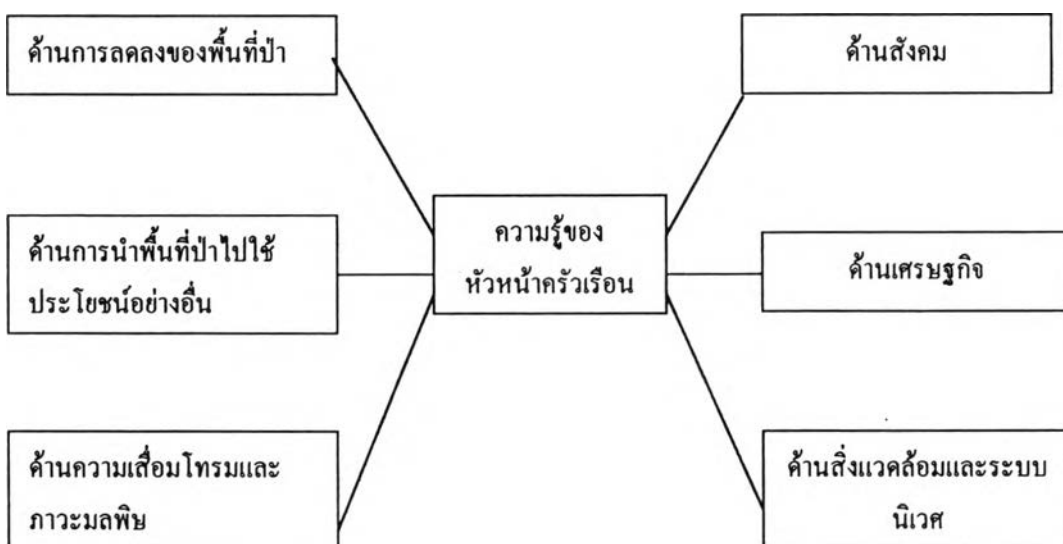
ผลการทบทวนวรรณกรรมต่างๆ ทั้งคำจำกัดความ แนวความคิด รายงานข้อมูลจากการศึกษาและสำรวจ ตลอดจนสถิติตัวเลขต่าง ๆ จากนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบและดูแลรักษาป่าชายเลน ประกอบกับข้อวิจารณ์และคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิด้านป่าชายเลนในประเทศไทย ที่ได้ให้ข้อมูลโดยรวมเกี่ยวกับ สถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนว่า สถานการณ์ของป่าชายเลนมีความครอบคลุมถึงสภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหา คือ การลดลงและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่ากับสาเหตุในการลดลงและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่า และได้กล่าวถึง คุณค่าของป่าชายเลนว่ามีความหมายครอบคลุมถึง คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และ

ด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งหมายถึงรวมถึงระบบนิเวศด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และสมมุติฐานในการศึกษาของผู้วิจัย

แนวคิดต่างๆดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นแนวทางที่นำไปสู่การสร้างแผนภาพ (Model) ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ กล่าวคือ ผู้วิจัยได้กำหนดสถานการณ์ไว้เป็น 3 สถานการณ์ด้วยกัน ตามความเหมาะสมของข้อมูลที่มีอยู่ คือ ด้านการลดลงของพื้นที่ ด้านการนำพื้นที่ป่าไปใช้ประโยชน์ในลักษณะต่างๆ และด้านความเสื่อมโทรมและภาวะมลพิษในป่าชายเลน ในส่วนคุณค่าของป่าชายเลนนั้น ผู้วิจัยได้แบ่งศึกษาคุณค่าของป่าชายเลนเป็น 2 ด้าน คือ คุณค่าด้านการรักษาสีงแวดล้อมและระบบนิเวศ กับคุณค่าด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

สถานการณ์ของป่าชายเลน

คุณค่าของป่าชายเลน

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพราะจะเป็นแนวทางในการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลน ฉะนั้นในส่วนนี้จึงได้พิจารณาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อกำหนดแนวทางและทิศทางในการวิเคราะห์ที่ถูกต้องต่อไป ดังนี้

เทศ

นักวิชาการทางด้านสังคมวิทยา และนักการศึกษาหลายท่านมีความเชื่อว่า ความแตกต่างระหว่างเพศ จะส่งผลให้ชายและหญิงมีความรู้ในเรื่องต่างๆแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและปัจจัยต่างๆที่เป็นเครื่องกำหนดการเรียนรู้ในระหว่างเพศของแต่ละสังคมด้วย โอกาสในการเรียนรู้ที่แตกต่างดังกล่าวย่อมส่งผลให้บุคคลที่ต่างเพศกันมีความรู้และประสบการณ์แตกต่างกันด้วย

จากการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ(2540: 142) พบว่าในชุมชนป่าชายเลน ผู้ชายตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน ในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ชายจะให้ความสำคัญต่อประโยชน์ของป่าชายเลนทั้งในแง่ประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวมเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าผู้หญิงอย่างเห็นได้ชัด

อารีย์ ภูประเสริฐ(2534:134) ได้ศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเพศมีผลก่อให้เกิดความผันแปรในเรื่องความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.01

วุฒิ นิลแก้ว (2532: 70) ได้ทำการศึกษาพบว่า เพศชายมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่ามากกว่าเพศหญิง และจากการทดสอบทางสถิติ พบว่า เพศที่แตกต่างกันก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

นอกจากนี้แล้ว ผลการศึกษาของ อัมพา ถั่วขงาม (2528: ก - ข) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ปัจจัยด้านเพศ มีความสัมพันธ์กับความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินและน้ำ ดัง

ตัวอย่างของเกษตรกร ในจังหวัดชลบุรี ที่พบว่าเกษตรกรชายมีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรดินและน้ำมากกว่าเกษตรกรหญิง ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ประพนอม โขมพัฒน์ (2527: บทคัดย่อ) ที่พบว่า ครูชายมีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย มากกว่าครูหญิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศ กับความรู้ในเรื่องต่างๆของปัจเจกบุคคล รวมทั้งด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเพศยังมีผลต่อความตระหนักในคุณค่าของป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาคร โดยเพศที่แตกต่างกันทำให้บุคคลได้รับความรู้ไม่เท่ากัน ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความสนใจและประสบการณ์ต่อเรื่องนั้นแตกต่างกันรวมทั้งมีโอกาสนในการได้รับความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ไม่เท่ากันด้วย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ปัจจัยด้านเพศ ของหัวหน้าครัวเรือน น่าจะมีความสัมพันธ์กับความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาคร

อายุ

อายุ เป็นปัจจัยกำหนดความแตกต่างระหว่างบุคคล และสะท้อนถึงความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ของคนแต่ละวัย การที่บุคคลมีอายุต่างกันย่อมมีความรู้ ความเข้าใจต่อเรื่องหนึ่งๆ แตกต่างกัน (สุโท เจริญสุข, 2515) ดังนั้นหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุต่างกันจึงน่าจะมี ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนแตกต่างกันด้วย

จากการศึกษาของ อารีย์ ภูประเสริฐ (2534: 134) พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่า โดยที่อายุก่อให้เกิดการผันแปร ของความรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ภาณุ บุรณศิริ (2537: 122) ได้ทำการศึกษาพบว่า อายุที่แตกต่างกันของประชาชนทำให้เกิดความแตกต่างในเรื่องความรู้และความตระหนักต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ผจงจิตต์ พิทักษ์ภากร(2538: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องความรู้และความคิดเห็นของคณะกรรมการสภาตำบล เกี่ยวกับปัญหามลพิษทางน้ำในแม่น้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี พบว่าอายุก่อให้เกิดความแตกต่างในความรู้ของคณะกรรมการสภาตำบล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ศิริวรรณ ศิริบุญ (2540: 142) พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับการตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน โดยพบว่าคนหนุ่มสาวที่มีอายุต่ำกว่า 40 ปีมีแนวโน้มที่จะรายงานว่าป่าชายเลนมีความสำคัญเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ที่มีอายุสูงกว่า และในทำนองเดียวกันผู้ที่มีอายุน้อยมักจะให้ความเห็นว่าป่าชายเลนมีความสำคัญต่อตนเองและชุมชนเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอายุอื่นๆ

สถาพร อิทธิพงษ์ (2536: 166) พบว่า อายุที่แตกต่างกัน ของกรรมการสภาตำบล จะก่อให้เกิดความแตกต่างในความรู้ของบุคคล ทำให้ความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่มีอายุมากกว่าชอบเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตและในการทำงานมากกว่า รวมทั้งอาจจะอาศัยอยู่ในท้องถิ่นปัจจุบันเป็นเวลานาน จึงก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเอง มากกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า

นอกจากนี้ มัลลิกา พิณสุวรรณ (2530: 96) ยังศึกษาพบว่า ช่วงอายุที่ต่างกันของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้มีการปรับใช้ความรู้และทักษะในการดำเนินงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่มีอายุมากกว่า 31 ปี ขึ้นไป สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไปปรับใช้ได้มากกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า 30 ปี ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่มีอายุน้อยกว่า 30 ปี ยังขาดความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ในการทำงาน

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับความรู้และความตระหนักของบุคคลที่แตกต่างกันทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความสนใจ หรือประสบการณ์ต่อเรื่องหนึ่งๆที่แตกต่างกันรวมทั้งระยะเวลาที่บุคคลดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต่างคนน่าจะทำให้เกิดความแปรผันในกระบวนการรับรู้และความตระหนักต่อสิ่งนั้นๆ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาถึงปัจจัยเรื่องอายุว่ามีผลอย่างไร ต่อความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลน ของหัวหน้าครัวเรือนในจังหวัดสมุทรสาคร

ภูมิปัญญาเดิม

จากการศึกษาของวุฒิ นิลแก้ว (2532: 71) ในเรื่องความรู้และทัศนคติของประชาชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่า พบว่า ภูมิปัญญา เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความรู้ ความเข้าใจของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่า โดยผู้ที่เกิดในชุมชนที่จะมีการปลูกสร้างสวนป่า จะมีความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่ามากกว่าผู้ที่อพยพมาจากที่อื่น

ผลการศึกษาของ สมศักดิ์ สุริยะเจริญ (2533: 115) ในเรื่องความตระหนักของปลัดอำเภอเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ปลัดอำเภอที่มีภูมิปัญญาเดิมแตกต่างกันจะมีความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ณรงค์ ศรีสนิท (2524: 68) ได้ศึกษาพบว่า นักศึกษาที่มีภูมิปัญญาเดิมแตกต่างกัน มีเจตคติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากผลการศึกษาข้างต้น พบว่า ภูมิปัญญาเดิมเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความรู้อความเข้าใจ ในเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่เกิดและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมมาเป็นระยะเวลานานย่อมมีประสบการณ์และความผูกพันต่อสถานที่ ซึ่งทำให้มีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์และเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นภายในสังคมของตน มากกว่าผู้ที่อพยพย้ายมาจากต่างถิ่น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าผู้ที่เกิดและอาศัยอยู่ในชุมชนป่าชายเลน หรืออีกนัยหนึ่งคือ ภูมิปัญญาของหัวหน้าครัวเรือนที่ศึกษาจะมีความสัมพันธ์อย่างไรต่อความรู้ในเรื่องสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาคร

อาชีพ

อาชีพ เป็นตัวแปรอิสระอีกตัวแปรหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาว่าจะมีความสัมพันธ์กับความรู้ของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสาคร บ้างหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันย่อมมีผลทำให้บุคคลมองเห็น

สิ่งแวดลอมในแ่งมุมที่แตกต่างกัน และคนส่วนมากยอมให้ความสนใจเป็นพิเศษกับสภาพหรือสถานการณ้ของสิ่งแวดลอมที่อาจอานวยประโยชน์ให้แก่ลักษณะอาชีพของตนเอง คังนั้นบุคคลที่มีอาชีพแตกต่างกันจึงน่าจะมีความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้งกับเหตุการณ์หนึ่งๆ แตกต่างกัน (ยูวดี อัมใจ, 2529: 29)

จากการศึกษาของ ภาณุ นุรณศิริ (2537: 123) พบว่า อาชีพที่แตกต่างกันทำให้เกิดความแตกต่างกันในความรู้และความตระหนักต่อการอนุรักษ์สภาพโบราณสถาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

บุญถือ คชเสนีย์ (2532: ก-ข) พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดลอม บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเลอยู่ในระดับสูง โดยผู้ประกอบอาชีพหลักเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะมีความรู้มากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพหลักที่ไม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ศิริวรรณ ศิริบุญ (2540: 143) พบว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพประมงหรือทำนาเกลือ ทั้งชายและหญิงเป็นกลุ่มที่รายงานว่าป่าชายเลนมีความสำคัญและความสำคัญของป่าชายเลนมีผลทั้งต่อตนเองและชุมชนเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุด เมื่อเทียบกับผู้ที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพและผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ มีแนวโน้มที่จะมองว่าป่าชายเลนไม่มีความสำคัญในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพประมงและอาชีพรับจ้าง

จากงานวิจัยของ คอฟแมน (Kaufman, 1949: 28 อ้างใน สถาพร อธิธิพนธ์, 2536: 169) พบว่าอาชีพทำไร่ ไร่รับจ้าง ทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน อาชีพธุรกิจซื้อขายที่ดินและทำประมง เป็นอาชีพที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่บริเวณใกล้เคียงกับป่าชายเลนและเป็นอาชีพที่ทำรายได้เป็นจำนวนมากพอสมควร จึงทำให้ทราบถึงคุณค่าของป่าชายเลนและมีปัจจัยเพียงพอในการร่วมอนุรักษ์ป่าชายเลนทั้งในด้านกำลังทรัพย์และกำลังกาย

แนวคิดและข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นนี้พอสรุปเป็นแนวทางได้ว่า ลักษณะอาชีพเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันในความรู้ และความสนใจต่อสถานการณ้และคุณค่าของสิ่งแวดลอมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะใช้เป็นตัวแบบศึกษาว่า อาชีพที่ต่างกัน ของประชากรในชุมชนป่าชายเลนจะทำให้ความรู้ในสถานการณ้ และคุณค่าของป่าชายเลนต่างกันด้วยหรือไม่

อาชีพบิดา

บุคคลที่เติบโตมาในครอบครัวที่มีอาชีพแตกต่างกัน ย่อมจะได้รับการถ่ายทอดแนวความคิด ความรู้ ทักษะ และแบบแผนในการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน จากบิดาและมารดาที่มีประสบการณ์และมุมมองต่อเหตุการณ์ต่างๆ ต่างกันไปตามลักษณะอาชีพ หน้าที่การงานและความรับผิดชอบที่บุคคลมีส่วนร่วม (Jersild, 1968: 576)

จากการศึกษาของ รวมพร อุ่นวรรณ (2525: บทคัดย่อ) พบว่า อาชีพหลักของครอบครัวซึ่งหมายรวมถึงอาชีพของบิดาและมารดาของนักเรียนมีผลต่อความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม เกี่ยวกับพฤติกรรมทางสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยที่อาชีพหลักของครอบครัวส่งผลให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ความงามตามธรรมชาติ ว่าเป็นการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมและถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นุชลี อุปกัย (2525: บทคัดย่อ) นั่นคือ อาชีพหลักของครอบครัวส่งผลต่อปฏิริยาทางจริยธรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยพบว่า อาชีพหลักของครอบครัวที่แตกต่างกัน มีผลให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ถึงการทำลายพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ตลอดจนการทำให้สิ่งแวดล้อมสกปรกว่าเป็นการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมและไม่ควรจะปฏิบัติ

ธวัช อินทรพันธ์ (2527: 95) ได้ทำการศึกษาพบว่า อาชีพหลักของครอบครัวมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติ และแนวโน้มพฤติกรรมการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

นอกจากนี้ปราณี สุจริตน ไชยกุล (2523: บทคัดย่อ) ทำการศึกษาถึงค่านิยมของนักศึกษาวิทยาลัยครูส่วนกลาง เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า อาชีพบิดามีผลต่อค่านิยมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิชาญ มณีโชติ (2535 : 72) ซึ่งพบว่า นักเรียนที่มีบิดาประกอบอาชีพแตกต่างกัน จะมีพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแตกต่างกันทั้งพฤติกรรมจริงและพฤติกรรมที่คาดหวังอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของบิดาและอาชีพมารดา กับความรู้ความเข้าใจ และค่านิยม ตลอดจนมีพฤติกรรมการปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของผู้เป็นบุตร กล่าวคือ บุตรที่มีบิดามารดาที่มีอาชีพต่างกัน จะทำให้ความรู้ความเข้าใจ ค่านิยม และพฤติกรรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมต่างกันด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัย

จึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่า อาชีพบิดาของหัวหน้าครัวเรือนจะมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนของหัวหน้าครัวเรือนในจังหวัดสมุทรสาครอย่างไรบ้าง

การมีทรัพย์สินในครอบครอง

การมีทรัพย์สินในครอบครอง เป็นตัวแปรที่สร้างขึ้นมาจากข้อมูลการเครื่องใช้ชนิดต่าง ๆ ในครัวเรือนเพื่อศึกษาถึงลักษณะทางเศรษฐกิจของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งได้มีผลการศึกษาวิจัยหลายเรื่องที่รายงานไว้ ฐานะทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคลมีความสัมพันธ์กับความรู้และความตระหนักของบุคคลในเรื่องหนึ่งๆ เช่น ผลการศึกษาของ วุฒิ นิลแก้ว (2532: 138) พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ภาณุ บุรณศิริ (2532: 120) พบว่ารายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับความตระหนักด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

เรวดี จันทะธานี (2530: บทคัดย่อ) ศึกษาพบว่า ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พื้นที่เหมืองร้างมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับรายได้เฉลี่ยต่อปีของคณะกรรมการหมู่บ้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ชอบ ชอบชื่นชม (2535: บทคัดย่อ) ศึกษาพบว่า รายได้ต่อเดือนของอาสาสมัครพัฒนาชุมชนเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

Suthawan Sathirathai (1997) ทำการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในหมู่บ้าน ท่าโพธิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าชาวบ้านที่พึงผลผลิตจากป่าชายเลนกลุ่มหนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนเป็นนาถุ้ง ทำให้รายได้ของพวกเขาลดลง ดังนั้น จึงได้ร่วมกันคัดค้านการทำนาถุ้งของนายทุนและนักธุรกิจจากกรุงเทพมหานคร เนื่องจากมีความประสงค์จะให้อนุรักษ์ป่าชายเลนไว้เพื่อใช้ประโยชน์ทางธรรมชาติเหมือนเดิม

ในการสอบถามชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนชายฝั่งทะเลซึ่งมีฐานะยากจนและยังต้องอาศัยผลผลิตจากทะเลและป่าชายเลน ปรากฏว่าชาวบ้านกลุ่มนี้ต้องการให้สังคมและรัฐบาลให้การช่วยเหลือในการฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อจะได้มีแหล่งหาเลี้ยงชีพต่อไป (สุนันทา สุวรร โฉมคม, สุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ, 2540: 39)

ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมีความชัดเจนว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง ที่มีความสัมพันธ์กับการติดตามสถานการณ์และความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยการมีทรัพย์สินในครอบครอง ของหัวหน้าครัวเรือนในจังหวัดสมุทรสาครว่าน่าจะมีการมีความสัมพันธ์กับความรู้ในเรื่องสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนมากน้อยเพียงใด โดยมีสมมติฐานว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับสูงกว่าน่าจะมีการมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนดีกว่าผู้ที่มีทรัพย์สินอยู่ในครอบครองในระดับที่ต่ำกว่า

การมีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน

ในการทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดินอยู่ในชุมชนที่อยู่ปัจจุบัน น่าจะมีการมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน แนวคิดในเรื่องนี้พบในงานวิจัยของคำรง ฐานดี ว่า เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งหมายรวมถึงการทำประมงและนาเกลือด้วยนั้น ที่ดินจึงเปรียบเสมือนทรัพย์สินสมบัติอันมีค่าของครัวเรือน ในฐานะที่ถูกใช้เป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมในการประกอบอาชีพระหว่างสมาชิกในครัวเรือน (คำรง ฐานดี, 2520: 29) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยหลายชิ้นในประเทศไทย รวมทั้งผลการศึกษาคำรง ฐานดี (2532: 99 - 100) ที่พบว่า ความแตกต่างของการถือครองที่ดินก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยผู้ที่มีจำนวนที่ดินที่ถือครองมากกว่า ย่อมต้องการทำให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์และผลผลิตที่ได้รับมากขึ้นตามมาด้วย ดังนั้นจึงมีความสนใจใฝ่หาความรู้ต่างๆ เพื่อนำมาปรับปรุงขบวนการผลิตของตนเอง ตลอดจนให้ความสนใจต่อสภาพแวดล้อมที่จะมีผลต่อขบวนการผลิตมากกว่าผู้ที่มีจำนวนที่ดินในถือครองน้อยกว่า

ผลการศึกษาของวูฒ นิลแก้ว (2532 : 77) และอารีย์ ภูประเสริฐ (2534 : 134) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการถือครองที่ดินกับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่า โดยพบว่า การถือครองที่ดินก่อให้เกิดความผันแปรในเรื่องความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่าอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

สมพร วิทวัสการเวช (2538: บทคัดย่อ) ศึกษาพบว่า ประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านที่มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรมาก จะมีความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านที่มีจำนวนพื้นที่ถือครองทางการเกษตรน้อยกว่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

นอกจากนี้ อัมพา ถ้วยงาม (2528: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินและน้ำของเกษตรกรที่มีจำนวนที่ดินแตกต่างกัน พบว่าเกษตรกรที่มีที่ดินมากกว่าจะมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวอยู่ในระดับสูงกว่าเกษตรกรที่มีที่ดินน้อยกว่า

แนวคิดและข้อมูลจากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า บุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า กล่าวคือ มีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดินด้วยนั้นมีความสัมพันธ์กับความคิดและทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม จึงน่าสนใจที่จะศึกษาว่า หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านป่าชายเลนอำเภอนายูง ที่มีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน จะมีระดับความรู้ในสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ มากกว่าผู้ที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดินหรือไม่ อย่างไร

ระดับการศึกษา

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนในด้านสติปัญญา และอารมณ์ เพื่อให้มีความเฉลียวฉลาด มีอารมณ์มั่นคง มีความประพฤติดี มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ เพื่อช่วยป้องกันปัญหาสังคมต่างๆ ได้ (สถาพร อธิพิงษ์, 2536: 167) นอกจากนี้ ระดับการศึกษาเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความรู้ และความตระหนัก โดยประชาชนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า น่าจะมีความสามารถในการรับรู้ที่ดีกว่า เพราะสามารถพิจารณาไตร่ตรอง ความถูกต้องของความรู้ ได้ถูกต้องมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาค่ำกว่า (ภาณุ บุรณศิริ, 2536: 43)

บุญถือ คชเสนีย์ (2532: ก-ข) ได้ศึกษาพบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ มีความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเลในระดับสูง โดยผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีความตระหนักมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาค่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมชาย อำพันทอง (2532: บทคัดย่อ) ศึกษาพบว่าผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานครที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พงษ์จิตต์ พิทักษ์ภากร (2538: บทคัดย่อ) ที่พบว่าระดับการศึกษามีผลต่อความรู้ของคณะกรรมการสภาตำบลในเรื่องเกี่ยวกับปัญหามลพิษทางน้ำในจังหวัดราชบุรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วุฒิ นิลแก้ว (2532: 138) ศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาก่อให้เกิดความผันแปรของความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ศิริวรรณ ศิริบุญ (2540: 143) พบว่าหัวหน้าครัวเรือนชายที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาและสูงกว่าประถมศึกษา เป็นกลุ่มที่มีความเห็นว่าป่าชายเลนลดลงเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนชายที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษา และในกลุ่มสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษาเป็นกลุ่มที่มีความเห็นว่าป่าชายเลนมีจำนวนลดลงเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุด สตรีที่มีระดับการศึกษาประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษามีความเห็นต่อเรื่องดังกล่าวในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของระดับการศึกษากับความรู้ของบุคคลซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ของระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนป่าชายเลนว่าจะมีผลต่อระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนมากน้อยประการใด

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ชอบ ชอบชื่นชม (2535: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาความรู้และความตระหนักของอาสาสมัครพัฒนาชุมชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท จังหวัดจันทบุรี พบว่า ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน (หมู่บ้าน) มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ภาณุ บุรณศิริ (2532: 122) ศึกษาพบว่า ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นต่างกัน ทำให้เกิดความแตกต่างในเรื่องความรู้และความตระหนักต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โบราณสถานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ผจงจิตต์ พิทักษ์การ (2538: บทคัดย่อ) พบว่าความรู้ของคณะกรรมการสภาตำบลในเรื่องปัญหามลพิษทางน้ำในจังหวัดราชบุรี มีความสัมพันธ์กับ ปัจจัยด้านระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ศักดิ์ พฤษะศรี (2525: 70-71) ศึกษาการดำเนินชีวิตและทัศนคติที่มีต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนเก่าแสน เขตเทศบาลเมืองสงขลา พบว่าผู้ที่ตั้งถิ่นฐานนานเกินกว่า 5 ปี มีความรักถิ่นฐานและความตระหนักต่อสภาพแวดล้อมดีกว่า ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานต่ำกว่า 5 ปี

ดังนั้นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมานานกว่า น่าจะมีความตระหนักต่อสภาพแวดล้อมและคุณค่าของป่าชายเลนมากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลาน้อยกว่า จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัย ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนของหัวหน้าครัวเรือนในจังหวัดสมุทรสาครว่าจะมีผลต่อระดับความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอย่างไร

การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านในหมู่บ้านท่าโพธิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (Suthawan Sathirathai, 1997) พบว่าชาวบ้าน ซึ่งได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในการหาเลี้ยงชีพ โดยเฉพาะการใช้ไม้จากป่าชายเลนมาทำเชื้อเพลิงและการประมงชายฝั่ง มีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลนต่อชุมชนของตน ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อคัดค้านการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำนาุ้งของบรรดาพ่อค้าและนักธุรกิจที่มีอิทธิพลกลุ่มต่างๆ เนื่องจากการทำนาุ้งทำให้น้ำเสียเกิดผลเสียต่อชีวิตสัตว์น้ำซึ่งเป็นแหล่งในการหาอาหารและทำมาหากินของชาวบ้าน

ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นริศ ณะประสพ (2532: 29) ซึ่งพบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าหาด อำเภอบางบาล จังหวัดตราด ซึ่งได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในการหล่อเลี้ยงเศรษฐกิจของชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันคั้งแต่บรรพบุรุษ ต้องประสบกับความเดือดร้อนและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบุกรุกทำลายป่าชายเลน เนื่องจากการพังทลายของชายฝั่ง ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ลดน้อยลงจนน่าใจหาย และได้รับการข่มขู่จากพวกนายทุนและผู้มีอิทธิพล จึงได้รวมตัวกันเพื่อป้องกันรักษาป่าชายเลน อันเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำของพวกเขามาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ

ผลการศึกษาของสนใจ หะวานนันทและคณะ (2540 : 7) พบว่า ราษฎรในจังหวัดพังงาและจังหวัดระนองที่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนเป็นแหล่งจับปลาและสัตว์น้ำต่างๆ เห็นด้วยกับการที่ทางราชการประกาศให้มีเขตอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน เพราะจากประสบการณ์ที่ผ่านมาของราษฎรเหล่านี้ ในอดีตพวกเขาสามารถจับปลาและสัตว์น้ำในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับป่าชายเลนได้ในปริมาณมาก แต่ต่อมาเมื่อป่าชายเลนถูกทำลายลงและอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม ทำให้ปริมาณการจับสัตว์น้ำลดลงอย่างมาก และต้องออกไปจับสัตว์น้ำเพื่อใช้ในการยังชีพในบริเวณที่ห่างไกลออกไป

นอกจากนี้ผลการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน กับความรู้ของประชาชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของคารุณี อยู่ตระกูล (2532: 100) พบว่า ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากที่ดินในการทำการเกษตร มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าผู้ใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรในชนบทยังคงต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติอยู่มาก ดังนั้นผู้ใช้ประโยชน์จากที่ดินในการทำการเกษตรกรรมจึงต้องให้ความสนใจต่อขบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผลผลิตของตนเองมากกว่าผู้ใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและอื่นๆ

เรวดี จันทะขานี (2530 : 95) ศึกษาพบว่า ประสบการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่เหมืองแร่ร้างมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์เหมืองแร่ร้างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 โดยประชากรกลุ่มที่มีประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เหมืองแร่ร้างในระดับมาก มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พื้นที่เหมืองแร่ร้างมากกว่าประชากรกลุ่มที่มีประสบการณ์การใช้พื้นที่เหมืองแร่ร้างอยู่ในระดับน้อย

ผลการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกับความรู้ ความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรแต่ละประเภทที่มนุษย์ได้นำมาใช้ประโยชน์ โดยผู้ที่ได้ใช้ประโยชน์มักจะทำให้ความสนใจศึกษาหาความรู้ถึงเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรแต่ละประเภท ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม มากกว่าผู้ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์

ดังนั้นในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมุติฐานไว้ว่า ผู้ที่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่คิดว่าผู้ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ทั้งนี้เพราะผู้ที่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผลผลิตที่ได้จากป่าชายเลนและเหตุการณ์ต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นกับป่าชายเลน

การให้ความร่วมมือในการปลูกป่า

การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีเจตคติที่จะให้ความร่วมมือ ในการรักษาและพัฒนาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าต่างๆ เช่น ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสามารถที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีระยะเวลาที่นานที่สุด ซึ่งส่งผลให้มนุษย์สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและปลอดภัยทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้นั้น นักวิชาการทางด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาหลายท่าน ได้กล่าวถึงความสำคัญของ “ความรู้” ต่อสิ่งแวดล้อมและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมว่าของประชาชน ว่าความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักและความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของประเทศ (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2539: 11-16)

จากผลการศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของกรรมการสภาตำบลในจังหวัดจันทบุรี ของสถาพร อธิพิงษ์ (2536: 173) พบว่า ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมและความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของกรรมการสภาตำบลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

สนใจ หะวานนท์ และคณะ (2540: 9) ได้รายงานผลการศึกษาทัศนคติของราษฎรต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน ว่าราษฎรส่วนใหญ่ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของป่าชายเลนทางด้านเศรษฐกิจต่อตนเอง ดังนั้นจึงต้องการจะเข้าไปมีส่วน

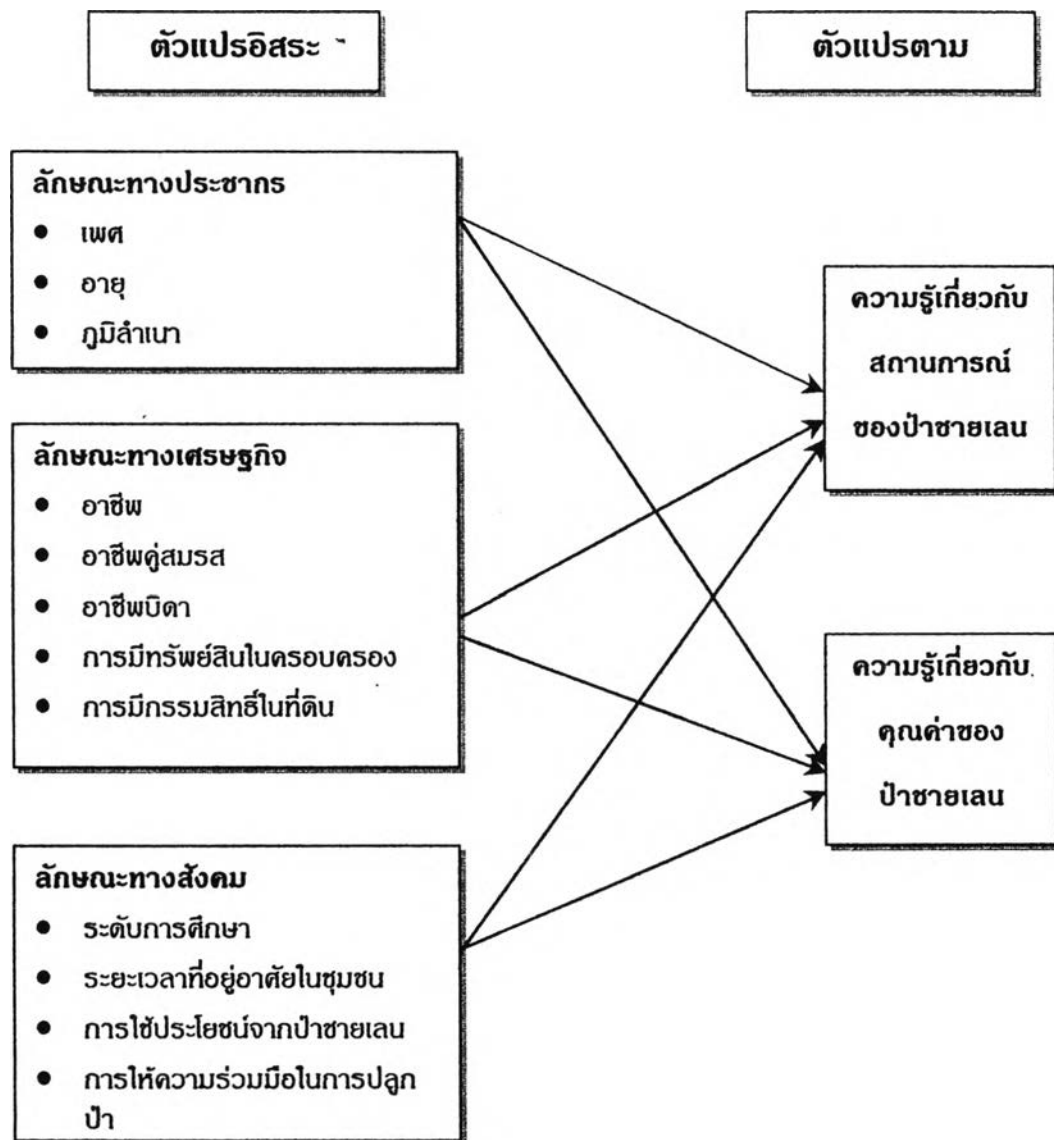
ร่วมในการตัดสินใจต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนและต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการฝึกอบรมเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลนในหัวข้อการปลูกป่าชายเลนและการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

วุฒิ นิลแก้ว (2532 : 77) ศึกษาพบว่า ความแตกต่างในการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องของความรู้ของประชากรที่เป็นตัวอย่างในเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการปลูกสร้างสวนป่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

นอกจากนี้แล้ว อุทัยวรรณ โกศลวัฒน์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาถึงความรู้ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในโครงการบำบัดน้ำเสียของผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการ พบว่า ความรู้ในเรื่องดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในโครงการบำบัดน้ำเสียอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมกับความรู้และทัศนคติต่อสถานการณ์และคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการให้ความร่วมมือในการปลูกป่าชายเลนกับระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลน โดยตั้งสมมติฐานว่าผู้ที่ให้ความร่วมมือในการปลูกป่าได้อย่างเต็มที่น่าจะมีระดับความรู้ในเรื่องดังกล่าวดีกว่าผู้ที่จะไม่ให้ความร่วมมือหรือให้ได้น้อย

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนป่าชายเลน เขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร กับระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลน ซึ่งปัจจัยทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ และภูมิลำเนาเดิม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ อาชีพคู่สมรส อาชีพบิดา ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน และการมีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และการมีส่วนร่วมในการปลูกป่า ผลการศึกษาจะทำให้ทราบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมแตกต่างกัน จะมีระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนแตกต่างกันอย่างไร หรือไม่ประการใด

สมมติฐานในการศึกษา

สมมติฐานหลัก

หัวหน้าครัวเรือนที่มีลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมต่างก็น่าจะมีระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนแตกต่างกันด้วย

สมมติฐานรอง

1. หัวหน้าครัวเรือนชายน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนหญิง
2. หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุมากกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่อายุน้อยกว่า
3. หัวหน้าครัวเรือนที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในชุมชนป่าชายเลน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่นอกเขตชุมชนนี้
4. หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพประมงหรือที่เกี่ยวกับประมงน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น
5. หัวหน้าครัวเรือนที่มีคู่สมรสประกอบอาชีพประมงน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีคู่สมรสประกอบอาชีพอื่น
6. หัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดาประกอบอาชีพประมงน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดาประกอบอาชีพอื่น
7. หัวหน้าครัวเรือนที่มีทรัพย์สินในครอบครองมากกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีทรัพย์สินในครอบครองน้อยกว่า
8. หัวหน้าครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดินหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง น่าจะมีระดับความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน
9. หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาค่ำกว่า
10. หัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาครมานานกว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่
11. หัวหน้าครัวเรือนที่ได้ใช้หรือเคยใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่ได้ใช้หรือไม่เคยใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

12. หัวหน้าครัวเรือนที่จะให้ความร่วมมือได้อย่างเต็มที่ในการปลูกป่าชายเลนในชุมชน น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนอยู่ในระดับที่ดีกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่จะไม่ให้ความร่วมมือหรือให้ความร่วมมือได้น้อย

นิยามศัพท์สำคัญที่ใช้ในการศึกษา

สำหรับการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ให้นิยามศัพท์เฉพาะสำหรับการศึกษานี้ดังนี้คือ

ป่าชายเลน หมายถึง กลุ่มของสังคมพืช ที่ประกอบด้วยไม้โกงกางเป็นส่วนใหญ่และอาจมีไม้ตระกูลอื่นปะปนอยู่บ้าง โดยจะขึ้นอยู่บริเวณที่มีดินเลนหรือดินเลนปนทราย และขึ้นจากบริเวณชายฝั่งน้ำจนลึกเข้าไปด้านในเรียงเป็นแนวเขตที่ค่อนข้างแน่นอน มักจะพบกลุ่มของสังคมพืชดังกล่าวขึ้นอยู่บริเวณปากอ่าวและชายฝั่งทะเลของประเทศไทย

ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ของป่าชายเลน หมายถึง ความรู้ในเรื่องข้อมูล ข้อเท็จจริง อันได้มาจากการสังเกต การเรียนรู้หรือการมีประสบการณ์ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่กำลังเป็นไปของป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสาคร โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1. การลดลงของพื้นที่ป่า
2. การนำพื้นที่ป่าชายเลนไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น
3. ความเสื่อมโทรมของพื้นที่และภาวะมลพิษ

ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของป่าชายเลน หมายถึง ความรู้ในเรื่องข้อมูล หรือข้อเท็จจริง อันได้มาจากการสังเกต การเรียนรู้หรือการมีประสบการณ์ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ของป่าชายเลนที่มีต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเกษตร สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ

การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน หมายถึง ลักษณะกิจกรรมที่หัวหน้าครัวเรือนและสมาชิกในครัวเรือนเข้าไปใช้ประโยชน์จากผลผลิตป่าชายเลน เช่นการจับสัตว์น้ำ ตัดไม้ หาฟืน หรือผลผลิตต่างๆในป่าชายเลน เพื่อนำมากิน ใช้ หรือขาย โดยแบ่งเป็น

1. เคยใช้หรือกำลังใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน
2. ไม่เคยใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

หัวหน้าครัวเรือน หมายถึง ผู้ที่แสดงตนว่าอยู่ในฐานะของหัวหน้าครัวเรือน และอาศัยอยู่ในตำบลต่างๆ ที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาในเขต อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

ชุมชนป่าชายเลน หมายถึง การตั้งถิ่นฐานของประชากรในเขตตำบล 9 ตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งตกเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษา ได้แก่ ตำบลโคกขาม ตำบลนาโคก ตำบลบางหญ้าแพรก ตำบลพันท้ายนรสิงห์ ตำบลกาหลง ตำบลบางโทรัด ตำบลบางบ่อ ตำบลบางกระเจ้า และตำบลโกรกกราก

อายุ หมายถึง อายุรายงานของหัวหน้าครัวเรือน แบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่ 1 อายุต่ำกว่า 30 ปี
- กลุ่มที่ 2 อายุ 30-39 ปี
- กลุ่มที่ 3 อายุ 40-49 ปี
- กลุ่มที่ 4 อายุ 50-59 ปี
- กลุ่มที่ 5 อายุ 60 ปีขึ้นไป

ภูมิอำนาจ หมายถึง สถานที่เกิดของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่ 1 ตำบลที่อยู่ในปัจจุบัน
- กลุ่มที่ 2 ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร
- กลุ่มที่ 3 นอกเขตจังหวัดสมุทรสาคร

อาชีพ หมายถึง งานหลักที่ทำและก่อให้เกิดรายได้ภายในรอบ 1 ปีที่ทำการสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 อาชีพประมงหรือที่เกี่ยวข้องกับประมง หมายถึง การจับสัตว์น้ำในบริเวณพื้นที่ป่าชายเลนและบริเวณชายฝั่งทะเล เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และการทำนาเกลือนากุ้ง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 อาชีพอื่นที่ไม่ใช่อาชีพประมง ซึ่งหมายรวมถึง ผู้ที่ประกอบอาชีพด้านบริหาร จัดการวิชาชีพ, เกษตรกรรม, อุตสาหกรรม หรือบริการ

กลุ่มที่ 3 ผู้ไม่ทำงาน หมายถึง ผู้ที่ไม่ได้ทำงานขณะที่สัมภาษณ์เพราะเหตุสูงอายุ หรือเพราะว่างงาน หรือทำงานที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ เช่น แม่บ้าน

การมีทรัพย์สินในครอบครอง หมายถึง สถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ที่จะพิจารณาจากชนิดและจำนวนทรัพย์สินเครื่องใช้ภายในบ้าน โดยวิธีให้คะแนน และแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ(ดูรายละเอียดการสร้างตัวแปรในหน้า)

กลุ่มที่ 1 มีทรัพย์สินอยู่ในระดับต่ำ

กลุ่มที่ 2 มีทรัพย์สินอยู่ในระดับปานกลาง

กลุ่มที่ 3 มีทรัพย์สินอยู่ในระดับสูง

การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน หมายถึง การที่หัวหน้าครัวเรือนและคู่สมรสมีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน รวมถึงที่ดินเช่าซื้อ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ไม่มีกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน

กลุ่มที่ 2 มีกรรมสิทธิ์ทั้งบ้านและที่ดิน

กลุ่มที่ 3 มีกรรมสิทธิ์เฉพาะบ้าน หรือที่ดิน

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาชั้นสูงสุดที่หัวหน้าครัวเรือนเรียนจบ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ไม่ได้เรียนหนังสือ หมายถึง ผู้ที่ไม่ได้เข้าเรียนในระบบการศึกษา

กลุ่มที่ 2 ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา หมายถึง ผู้ที่มีการศึกษาดำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 6

กลุ่มที่ 3 ระดับประถมศึกษา หมายถึง ผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 หรือประถมศึกษาปีที่ 6

กลุ่มที่ 4 ระดับสูงกว่าประถมศึกษา หมายถึง ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 หรือประถมศึกษาปีที่ 6 (มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น, มัธยมศึกษาตอนปลาย และปริญญาตรี)

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน หมายถึง จำนวนปีที่อาศัยอยู่ในชุมชนของหัวหน้าครัวเรือนในขณะที่ให้สัมภาษณ์ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ต่ำกว่า 5 ปี

กลุ่มที่ 2 5 - 10 ปี

กลุ่มที่ 3 มากกว่า 10 ปี

กลุ่มที่ 4 ตั้งแต่เกิด

การให้ความร่วมมือในการปลูกป่า หมายถึง ความคิดที่จะให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปลูกหรือดูแลรักษาป่าชายเลนของหัวหน้าครัวเรือน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่ 1 ไม่ให้ความร่วมมือ หรือไม่ตอบ
- กลุ่มที่ 2 ให้ความร่วมมือได้บ้าง
- กลุ่มที่ 3 ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่
- กลุ่มที่ 4 แล้วแต่โอกาส

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบถึงระดับความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนใน เรื่องสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนของหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยในชุมชนป่าชายเลน จังหวัดสมุทรสาคร
2. เพื่อทราบถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ในเรื่องของสถานการณ์และคุณค่าของป่าชายเลนของหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนป่าชายเลน จังหวัดสมุทรสาคร
3. ผลการศึกษาอาจนำไปประกอบการพิจารณาในการศึกษาเพื่อหามาตรการฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืนในเขตท้องที่ซึ่งทำการศึกษาเป็นเฉพาะกรณี